

NORDISKA MUSEET
SAMDOKSEKRETARIATET

Samdok-forum 2011/2

Samdok

Innehåll

<i>Från Samdoksekretariatet</i> Eva Fägerborg	3
<i>Konsten att samla med sans och måtta</i> Håkan Liby	5
<i>Nättnärvaro – en spaning på offentliga institutioners hemsidor</i> Sofia Seifarth	7
<i>Vad olika liv vi haft!</i> Johanna Övling	13
<i>E-postbilagor som samtidsfenomen och insamlingsobjekt</i> Asta Burvall	18
<i>Barn dokumenterar bygget av nya pendeltågsspår genom Stockholm</i> Piamaria Hallberg	22
<i>Poolernas sidor</i> Lokala initiativ bevarar fritids- och kulturarvsmiljöer/Christine Fredriksen * Hembygd + Samdok = sant/ Ann Pettersson & Maria Casagrande * Nya tag /Karin Wästfelt * Gruvnäringen brukar och förbrukar/Jennie Sjöholm * Ett ovanligt innehållsrikt hembud med många berättelser/Eva Thunér-Ohlsson * En samisk trumma på Europaturné/ Karin Wästfelt * Idrottsdokumentation i Norrköping/Anne Wastesson Jonsson	24
<i>Final för Bröd i Norden</i> Eva Fägerborg	32
<i>Nya publikationer</i>	34
<i>Vem är vem i Samdok</i>	35

Samdok är nätverket för kunskapsuppbyggnad och erfarenhetsutbyte kring de kulturhistoriska museernas undersökningar och insamling med utgångspunkt från samtiden. Samdok arbetar även med frågor om användning, tolkning och utveckling av samlingarna. Medlemsinstitutionerna deltar i ämnesinriktade pooler och för de övergripande riktlinjerna svarar Samdokrådet med representanter för läns museer, kommunala museer och centralmuseer. Ordförande är Nordiska museets styresman. För gemensam information, administration, webbplats m.m. svarar Samdoksekretariatet vid Nordiska museet. Verksamheten stöds även av ett rådgivande forskningsråd. Samdok-forum utges av Samdoksekretariatet. Redaktör: Eva Fägerborg. Redaktionsråd: Mikael Eivergård, Örebro läns museum. För framförda åsikter svarar respektive författare.

Samdoksekretariatet, Nordiska museet, Box 27820, 115 93 Stockholm
Tel: 08-519 547 09, samdok@nordiskamuseet.se, www.nordiskamuseet.se/samdok

Omslagsbild: Klass 1c från Gustav Vasa skola vid sin modell av Citybanan i Stockholm. Foto Micke Ullén.

Från Samdoksekretariatet

På de inledande sidorna i Samdok-forum brukar vi ha aktuell information från Samdoksekretariatet. Denna gång står Samdokrådets ordförande för det första meddelandet.

Vem vill betala för Samdoksekretariatet?

Under våren har cheferna för Samdoks medlemsinstitutioner fått ett brev där jag beskriver Nordiska museets hittillsvarande åtagande för Samdoksekretariatet och frågar om medlemmarna är villiga att i fortsättningen vara med och dela på kostnaderna för att driva sekretariatet:

”Samdok, som bildades 1977, är en medlemsorganisation, ett nätverk och samarbetsorgan för kulturhistoriska museer och andra kulturarvsinstitutioner. Samdok bygger på idén att museerna tillsammans ska bedriva en bred och kvalitativ utforskning av vår samtid, för att både nu och i framtiden kunna förmedla fördjupad kunskap om vårt samhälle. Tack vare Samdok sker ett fördjupat kunskapsutbyte kring museernas dokumentation och insamling. Med den nya programförklaringen har verksamheten vidgats till att också omfatta samlingar och samlingsfilosofi med särskilt fokus på samlingarnas användbarhet för kommunikation och forskning.

I Samdok ingår idag åttio medlemsinstitutioner. Varje museum genomför, bekostar och bevarar sina egna undersökningar medan innehåll och inriktning diskuteras och planeras gemensamt inom organisationen. För den gemensamma administrationen, informationen och webbplatsen svarar Samdoksekretariatet. Sekretariatet som även samordnar, arrangerar utbildningar och anordnar seminarier och konferenser är placerat på Nordiska museet som också finansierar hela verksamheten. Det senaste året har en ansvarig intendent arbetat 100 % med sekretariatet, tidigare hade sekretariatet ytterligare en halvtidstjänst.

Inom en överskådlig tid kommer nuvarande intendent att gå i pension. Det är inte givet att tjänsten, när den återbesätts, kan ha som sin enda uppgift att sköta Samdoksekretariatet. De senaste årens krav på effektiviseringar och rationaliseringar gör det allt svårare för Nordiska museet att också i fortsättningen avsätta en tjänst på 100 % och ge full service till Samdoks medlemsinstitutioner. Lägg därtill att Nordiska museet inte längre är ansvarsmuseum.

Det finns ett starkt och uttalat stöd bland medlems-

institutionerna för den nytta Samdoksekretariatet gör, något som tydligt framkom på Samdoks höstmöte i december 2010. Samdok är det enda forum där insamlingsfrågor diskuteras och det enda nätverket för arbete med dokumentation på museer. För ett litet museum kan nätverket vara helt avgörande för att kunna införa dokumentation i ett samtidsperspektiv i verksamheten. Samdok har också betydelse för kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte för enskilda medarbetare.

Sekretariatet behövs, men vilka är villiga att betala för tjänsten? Vilka är villiga att betala en årsavgift för sitt medlemskap i Samdok om årsavgiften sätts i relation till antalet nu deltagande museer och lönekostnaden för en tjänst motsvarande 50 %?

För att även i fortsättningen kunna hålla ett sekretariat som samordnar den svenska verksamheten i Samdok erbjuder sig Nordiska museet att sköta detta från 2012 mot en avgift på 3000 kr per deltagande institution. Avgiften inkluderar tillgång till hela nätverket och den information som sekretariatet förmedlar, deltagaravgift i höstmötet samt det digitala nyhetsbrevet *Samdok-forum* och fortsatt drift av Samdokregistret. Förutsättningen är att alla medlemsinstitutioner betalar en avgift. Alla administrativa kringkostnader i form av arbetsrum, telefon, tekniskt stöd, webbtjänster etc. kommer Nordiska museet att stå för.

Det är min bedömning att vi som medlemmar i Samdok själva måste lösa frågan och att inga nationella medel finns att hämta för att fortsatt behålla ett sekretariat som samordnar verksamheten i Samdok. Det är helt enkelt ett gemensamt ansvarstagande att värna Samdok, som är det enda etnologiska nätverket.”

Svarsdatum var den 15 maj men ännu en månad senare har inte alla medlemsinstitutioner, trots påminnelser, svarat om de är beredda att betala en avgift för att Samdoksekretariatet fortsättningen ska kunna ha den samordnande roll som alla medlemmar säger sig stödja. Om, och hur, samordningsfunktionen ska kunna upprätthållas blir nu en fråga för Nordiska museet och Samdokrådet att fundera över.

Christina Mattsson

Styresman för Nordiska museet och ordförande i Samdokrådet
christina.mattsson@nordiskamuseet.se

Samdoks höstmöte 17–18 november

I förra numret av *Samdok-forum* aviserades datum för Samdoks årliga konferens och jag hoppas att ni redan bokat in dagarna. Temat denna gång blir återvändande som metod och möjlighet – att återvända till platser, teman, samlingar, fält... aspekterna är många. Återvändande är en strategi för att tydligare se och kunna analysera förändring och kontinuitet, samtiden i relation till det – även nära – förflutna. Inte minst viktigt är det att återvända till museernas samlingar med nya blickar och nya frågor, som det står i Samdoks programförklaring: ”med särskilt fokus på samlingarnas användbarhet för kommunikation och forskning”. Upplägget blir det samma som tidigare år: föreläsningar, presentationer från museer och gruppdiskussioner. Inbjudan kommer i september, men ni som redan nu vet att ni vill medverka är välkomna att höra av er till sekretariatet.

Samdokregistret

Hur är det att leva och arbeta på en svensk militärbas utomlands? Och hur kom det sig att mössan som den svenska OS-truppen bar 2010 fick en sådan spridning? Det är teman för ett par undersökningar som Armémuseum respektive Nordiska museet nyligen rapporterat om till Samdoks register/databas över museernas samtidsundersökningar. Från Armémuseum deltog tre medarbetare i ett fältarbete på Camp Victoria i Kosovo i september 2010 där de intervjuade, fotograferade och samlade föremål om livet på kampen. OS-mössan är ett exempel på föremålsförvärv med kontextuell dokumentation som bl.a. visar på medias roll – och ett exempel på att även en liten undersökning har sin plats i Samdokregistret! Så kom ihåg att rapportera era undersökningar, stora som små! Se <http://www.nordiskamuseet.se/publication.asp?publicationid=868&topmenu=143>

COMCOL-konferens i Berlin 31/10 – 3/11

Som meddelats i förra numret av *Samdok-forum* har COMCOL – ICOMs International Committee for Collecting – sin årskonferens i höst på temat *Participative strategies in documenting the present*. Se information med call for papers på www.comcol-icom.org. Observera att abstracts ska vara inskickade senast den 15 juli.

I detta nummer

Artiklarna handlar denna gång om arbetet i en förvärvskommitté, ett poolprojekt där man studerat hemsidor, minnesinsamling kombinerad med skrivarciklar, e-postbilagor som samtidsfenomen och ett dokumentationsprojekt i barnperspektiv. Digitala (re)presentationer som studie- och insamlingsfält förenar två av bidragen medan två andra diskuterar olika former av delaktighet i museernas dokumentationsverksamhet. På poolernas sidor presenteras aktuella frågor och projekt i Samdoks pooler och från Norsam rapporteras om det avslutande seminariet i projektet *Bröd i Norden*.

Kommande nummer

Redaktören tar tacksamt emot synpunkter och förslag från läsarna – hör av er om innehåll och form, kom med notiser, uppslag till artiklar, ämnen ni tycker bör tas upp, tips om konferenser, museipublikationer och andra böcker. Manusstopp för nästa nummer: 1/10 och därefter 1/12. Välkomna med bidrag!

* * *

Eva Fägerborg, Samdoksekretariatet

Redaktör för Samdok-forum

eva.fagerborg@nordiskamuseet.se

Konsten att samla med sans och måtta

Av Håkan Liby

Museets föremålssamlingar är kunskapsbasen i verksamheten och dess signum. Det är föremålen med kontext som gör museet unikt som kunskapsinstitution och förmedlare av kunskap. Därför måste samlingarna värderas som den enastående resurs de är och inte som så ofta sker, beskrivas som en tung börda som bara innebär kostnader och möda. Men självfallet bör varje ansvarsfullt museum idag förvärva föremål med eftertanke. Vi har lärt oss av vår egen historia att det inte gagnar saken att passivt och okritiskt ta emot donationer och gåvor. Det finns säkert många olika metoder för att styra samlandet på ett klokt sätt; här nedan vill jag beskriva det förfarande vi tillämpar på Upplandsmuseet sedan några år tillbaka.

Erbjudanden om och förslag på förvärv av mer eller mindre intressanta föremål och bilder som kontinuerligt kommer in till ansvarig antikvarie på samlingsavdelningen, listas och förses med diverse uppgifter i väntan på sammanträde i den så kallade förvärvskommittén. Kommittén, som består av fyra personer med olika funktioner i organisationen, sammanträder efter behov, cirka en gång i månaden. Dagordningen utgörs av en lista på de föremål som ska sättas under lupp.

Utgångspunkten för förvärvskommitténs ställningstagande är museets forskningsprogram och de sedan decennier vedertagna profilområdena jord, järn och administrativa system. Kan föremålet knytas till något profilområde? Efter denna analys prövas om möjligt det föreslagna förvärvet med utgångspunkt från ett antal kriterier: Tid, Rum, Kontext, Material/form/teknik, Generation, Etnicitet, Genus, Sexualitet och Representativitet.

I samband med en Samdok-undersökning är det projektledaren som föreslår eventuella föremålsförvärv och motiverar kopplingen till undersökningen. Även i detta fall är det förvärvskommittén som fattar slutgiltigt beslut, även om ansvarig antikvarie haft urvalskriterierna för ögonen redan i ett inledande skede.

Att i mötesprotokoll motivera förvärvskommitténs beslut är en viktig del i processen. I framtiden kan det vara av stort värde att bakgrunden till ett ställningstagande finns dokumenterat; varför tackade museet ja eller nej, vilka var argumenten?

Partimärke från Länsbytarpartiet i Heby. Foto Upplandsmuseet.

Utdrag ur protokoll den 13 februari 2009:
§ 2

Erbjudande om gåva i form av kampanjmaterial, tröjor, dekaler, informationsmaterial m.m., från Länsbytarpartiet, Heby kommun.

Förvärvskommittén beslutade att införliva föremålen i samlingarna. Föremålen svarar mycket bra mot museets profilområde "Administrativa system". Det var en stor fråga att länet växte och Heby kommun gick över till Uppsala län. Obs! Det är i detta fall dock av största vikt att gåvan kompletteras med intervjuer (helst med personer i partiets ledning) och då ställa frågor kring hur partiet rent konkret gick till väga, vilka egna drivkrafter fanns, hur gjorde man? Det är i ett sådant sammanhang kampanjaterialet kommer in.

Vid samma möte behandlades även en spinnrock av typen "högrock" som inte togs in på grund av föremålstypens överrepresentation i samlingarna

Tempofasaden. Foto Marja Erikson, Upplandsmuseet.

samt en studentexamensskylt från 1980-talet som av olika skäl inte ansågs intressant att förvärva, däremot att dokumentera genom fotografering.

I backspegeln kan vi se riktigt komplicerade ärenden som satt förvärvskommitténs omdöme och kompetens på svåra prov. Låt mig som ett exempel beskriva följande erbjudande:

Tempohuset (nuvarande Åhlénshuset) vid Stora Torget i Uppsala invigdes 1961. Det var arkitekterna Sven Backström och Leif Reinius som stod bakom utformningen och den genombrutna "tårtpappersfasaden" av konsttenselement. Sällan har en byggnad engagerat så många och väckt så starka känslor av negativt slag. Debatten pågick i decennier. När nu 50 år förflutit planeras en ombyggnad av Åhlénshuset, vilket innebär att den förhatliga 60-talsfasaden tas bort och ersätts med ett glashölje. Med anledning av dessa planer yttrade sig Upplandsmuseet och byggnadsantikvarie Per Lundgren skrev i en debattartikel att "Tempohuset har stora konstnärliga värden, samtidigt som det står som påminnelse över en okänslig epok i Uppsala. Det är kulturhistoria, en folklig Las Vegas-lada mitt i stadens finrum." (Upsala Nya Tidning den 3 april 2010).

Några månader senare hade museets bedömning av fasadens kulturhistoriska värde omvandlats till en punkt på förvärvskommitténs dagordning: Önskar museet förvärva Åhlénshusets fasad efter

nermontering? = Den som sa't han va't. Frågan bordlades för närmare utredning. Utgången är i nuläget oviss men en sak är säker – nu behövs en erfaren och omdömesgill förvärvskommitté mer än någonsin!

Håkan Liby är chef för Upplandsmuseet och vice ordförande i Samdokrådet, hakan.liby@upplandsmuseet.se

T-shirt och dekal från Länsbytarpartiet i Heby, med inventarienummer UM 41878, UM 41882a, UM41892. Se vidare information på Digitalt Museum, Upplandsmuseet. <http://www.digitaltmuseum.se/info/owners/S-UM>. Foto Upplandsmuseet.

Nätnärvaro – en spaning på offentliga institutioners hemsidor

Av Sofia Seifarth

Hemsidor blir allt viktigare när det gäller offentliga institutioners, myndigheters och organisationers kommunikation med medborgarna. Eftersom mycket, eller till och med merparten, av dagens information och kommunikation sker via hemsidor, finns det skäl att anta att hemsidan många gånger är den huvudsakliga platsen för kontakt mellan medborgare och institutioner, och medborgarens första möte med en institution eller myndighet.

Sedan 2008 har poolen Samhälle och politik varit ute på nätet och spanat. Vi har intresserat oss för vilka normer, ideal och värderingar som kommuniceras på offentliga institutioners hemsidor. Vi har tittat på hur institutionerna presenterar sig själva, vilka tilltal som används och vilka förgivettaganden och före-ställningar om besökaren som kan utläsas. Vi har funderat över hemsidornas målgrupper och vilka som inkluderas respektive exkluderas som besökare utifrån det hemsidorna kommunicerar genom upp-lägg, text och bild.

Efter en första spaning bestämde vi oss för att göra en mer systematisk studie. Vi valde en hemsida var att studera och diskutera närmare. Över tid har vi på detta sätt följt en rad institutioners hemsidor: Polisen, Svenska kyrkan, Landstinget Dalarna, Försvarsmakten, Kungliga hovet, Uppsala universitet, Akademiska sjukhuset, Tjänstemanna- och fackföreningar, Förbundet Sveriges Dövsblinda (FSDB), Försäkringskassan och Arbetsförmedlingen.

Metod och analys

I april 2011 bjöd poolen in docent Else Nygren från Institutionen för informatik och media vid Uppsala universitet. Syftet var att få inspiration och mer kunskap om användbara analysmetoder och begrepp. Enligt Else studeras internethemsidor huvudsakligen utifrån två intressen, som kommunikationskanal där man främst intresserar sig för de budskap som kommuniceras, eller som informationssystem där det tekniska står mer i fokus. I denna undersökning studeras hemsidorna som kommunikationskanaler med hjälp av fyra typer av analyser som Else beskrev i sin genomgång:

1) Kommunikation

Denna analys fokuserar på självpresentation. Självpresentationen kan studeras utifrån tre infallsvinklar: *profil* som står för organisationens önskan att framstå

på ett visst sätt, *image* som är det intryck som mottagarna får samt *identitet* som är den bild organisationen uppfattar och kommunicerar om sig själv.

Självpresentationen handlar om marknadsföring och varumärkesbyggande. För att kritiskt granska denna aspekt studeras vilka delförhållanden som presenteras och hur dessa presenteras. Vad väljer man att visa upp och på vilket sätt? Vilka förgivettaganden görs? Ser man någon underliggande ideologi? Hur beskrivs olika roller och relationer? Hur ser de hierarkiska dimensionerna ut?

2) Användbarhet

Denna aspekt utgår ifrån ett användarperspektiv när det gäller navigering, hur logisk, begriplig och användbar hemsidan är för besökare.

3) Tillgänglighet

Den tredje aspekten rör tillgänglighet. Kan alla ta del av det som presenteras på hemsidan? Hur inkluderande eller exkluderande är den? Idag talar man om "universal design" och "inclusion"- / "exclusion"-analys.

4) Funktion

Den fjärde aspekten rör hemsidans funktioner inom organisationen, vilket förstås också är kopplat till de funktioner som finns på hemsidan. Else beskriver fem "nivåer" av hemsidors utveckling när det gäller funktioner och aktivitet. Den lägsta nivån är statisk infosida, där ägaren lägger ut information utan särskilt mycket uppdatering. Nästa nivå är dynamisk infosida där funktionen fortfarande är att lägga ut information men där det finns rutiner för regelbunden uppdatering. Nivå tre är nyhetskanal, vilket är en hemsida med ständig uppdatering och flöde av aktuell information, av typen "senaste nytt". Nästa grad av utveckling är interaktiv hemsida då även tjänster och service finns på hemsidan. Den högsta graden av

utveckling är hemsida med ärendehantering. På denna typ av sidor kan besökaren själv utföra ärenden och administrera egna sidor direkt på hemsidan.

I sin presentation beskrev Else också hur hemsidor utvecklats över tid. Under pionjärtiden drevs de första hemsidorna utan särskilda riktlinjer och levde sitt eget liv inom organisationer. Med tiden, och i takt med att kommunikatörer tog över arbetet med hemsidor inom företag, institutioner och organisationer, har verksamheten stramats upp. Idag är hemsidorna kontrollerade och genomarbetade, med tydliga profiler. De styrs av utarbetade policyer för vad som kommuniceras, och hur.

Så, vad är det då som kommuniceras i dessa viktiga och inom de flesta offentliga institutioners verksamhet prioriterade miljöer? Vad är det som möter medborgarna?

Syfte och frågeställningar

Syftet med vår undersökning har varit att analysera hemsidornas kommunikation och tillgänglighet utifrån två inriktningar. Den ena inriktningen handlar om hur institutionen i text och bild väljer att presentera sin verksamhet. Den andra inriktningen utgår från frågor om inneslutande (inkludering) och uteslutande (exkludering) utifrån kön, ålder, etnicitet och funktionsnedsättning. Vi använde oss av följande gemensamma frågeställningar:

Institutionens kommunicerade självbild

Vad är avsändaren för typ av institution?
Hur presenterar institutionen bilden av sig själv?
Vilken roll vill institutionen spela i samhället?
Vilka värden kommuniceras utifrån språk och bild-användning?
Hur ser sidornas hierarki ut?
Vad kommer först och vad följer därefter, det vill säga hur ser avsändarens värdeskala ut?

Institutionens perspektiv på användaren/medborgaren

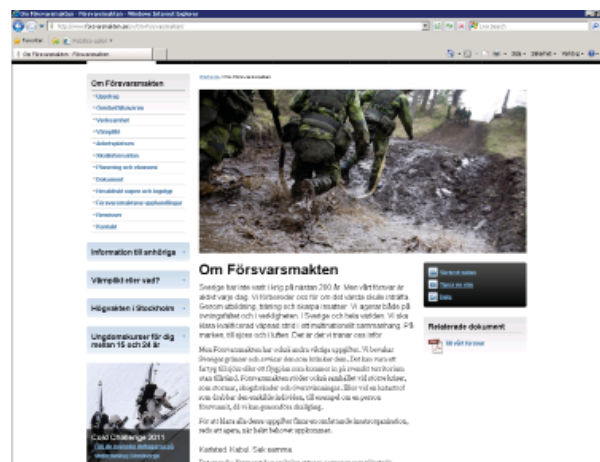
Hur ser föreställningen om målgrupp ut?
Vad menar avsändaren är mottagarens intressen?
Finns öppenhet för dialog?
Vilket är tilltalet och hur används bilder?

Kommunicerade självbilder

Gemensamt för hemsidorna i vår genomgång är en tydlig närvaro av professionella kommunikatörer, precis så som Else Nygren beskrev i sin föreläsning. Sidorna utmärks av budskap som tycks noga kontrollerade. Här följer några exempel på hur de undersökta institutionerna presenterar sig själva och sin verksamhet.

Svenska kyrkan och Försvarsmakten – det globala före det lokala

Svenska kyrkans och Försvarsmaktens hemsidor har två saker gemensamt: båda lyfter fram sitt internationella arbete, och båda skildrar detta med hjälp av ett dokumentärt anslag. Svenska kyrkans hemsida (www.svenskakyrkan.se) studerades under april av Cecilia Bygdell på Upplandsmuseet. På hemsidan presenteras mångfalden inom kyrkan: det lilla platsknutna arbetet och det globala, frågor av inomkyrklig karaktär trängs med frågor om fattigdom och solidaritet med människor i världens alla hörn. Det egna församlingsarbetet blandas med internationella världsomfattande frågor. Hierarkin i informationen visar dock att det framförallt är det internationella arbetet man vill lyfta fram. Det som sker på hemmaplan, i de lokala församlingarna, syns inte mer än med någon hänvisning om kyrkokörer. Det krävs åtskilliga knapptryck ner i hierarkierna för att hamna på frågor som rör kyrkoåret eller någon församlingsarbete. När Svenska kyrkan presenterar sig är det en kyrka som finns mitt i världens händelser, med ett stort internationellt engagemang. Det arbete i kyrkan som rimligen tar mest resurser i anspråk, och som de allra flesta av oss som tar del av kyrkans arbete deltar i, är inte det som först möter besökaren.

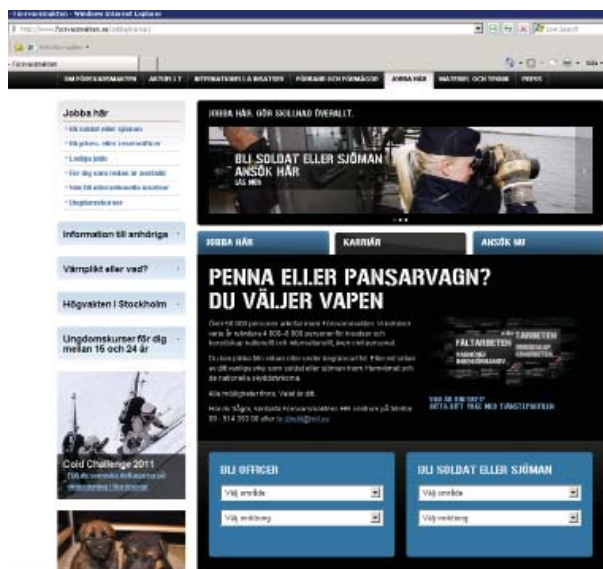

Spänning, action och äventyr på www.forsvarsmakten.se 2011-04-13.

Anna Fredholm på Armémuseum, som studerade Försvarsmaktens hemsida under april, kunde konstatera att de förändringsprocesser som präglar försvaret under de senaste åren även fått genomslag på hemsidan (www.forsvarsmakten.se). Såväl innehållet i text och bild som gestaltning i design och medieval signalerar spänning, action och äventyr. Det första som möter besökaren är en film som visar olika fartfyllda situationer där det råder full aktivitet; militära fordon som avlossar skott, tältläger som växer fram, en skakig kamera som följer arbetet med minröjning

på ett fält. Framställningen är mycket dokumentär i sin utformning.

Den verksamhet som står i fokus på hemsidan är de internationella insatserna och militära samarbeten med andra länder. Av de roller som skildras står den internationella soldaten i absolut fokus. Tre målgrupper tilltalas i en rangordnad hierarki. I centrum står den unga människa som kan tänkas lockad att delta i en militär insats utomlands. Därefter de personer som tycker att Försvarsmaktens arbete är viktigt och spännande att läsa om av olika anledningar, exempelvis journalister och politiker. På tredje plats i rangordningen hamnar de anhöriga som finns runt en soldat som tjänstgör i en internationell insats. Prioriteringarna speglar naturligtvis i hög grad Försvarsmaktens världsuppfattning. Som svensk samhällsmedborgare har du inte längre en självklar roll i värnplikstjänstgöringen på hemmaplan. Som en konsekvens av det erbjuds du istället att spela en

Rekrutering av soldater till internationella insatser på www.forsvarsmakten.se 2011-04-13.

ny roll i militära insatser utomlands. Fokus ligger på vikten av att försvara de normer och värderingar som antas ligga till grund för det svenska samhället även på andra håll i världen. Eller som Försvarsmakten själva uttrycker det: "Karlstad. Kabul. Sak samma".

Arbetsförmedlingen – "möjligheternas mötesplats"

Det första som möter besökaren på Arbetsförmedlingens hemsida är två stora bilder av tre unga kvinnor som ser ut att befinna sig i en vårdkontext (www.arbetsformedlingen.se). Vid sidan om dessa finns en orangefärgad ingång till platsbanken där besökaren uppmanas söka bland 56 046 lediga jobb. Arbetsförmedlingens förstasida är lugn, inget som rör sig,

Bilder som möjligen får besökare att tro sig ha kommit till en vårdcentral www.arbetsformedlingen.se 2011-05-23.

inget som låter. Arbetsförmedlingens hemsida studerades av Sofia Seifarth på Arbetets museum under maj månad. Hemsidans besökare delas in i tre huvudsakliga kategorier med varsin ingång: För arbets-sökande, För arbetsgivare, Om oss. På dessa sidor presenteras Arbetsförmedlingen på olika sätt. På arbets-sökarsidan presenteras institutionen som en serviceinstans, medan tilltalet på arbetsgivarsidan är mer marknadsföringsmässigt. På de arbetssökandes sidor kan man själv skapa och lägga ut sin CV för matchning och få veta hur man bör presentera sig själv. På denna sida möts man av citatet "Visa dig från din bästa sida". Här finns också den så kallade Jobbsökarguiden. Här kan man testa sig själv utifrån en mängd frågor: Vad vill jag jobba med? Vad kan jag? I vilken miljö trivs jag? Vad betyder jobbet för mig just nu? Här finns övningar och filmer för att hitta *arbetets mening*. Här får man veta att arbetet ger personlig bekräftelse, är bevis på att "man kan", skapar stolthet, tillfredsställelse och gemenskap – slutklämmen är "Det är arbetet som skapar människan". Budskapet är att arbete är själv-utvecklande. Det framställs i det närmaste som livets mening.

Sidan *Yrke och framtid* innehåller prognoser och intressetest. Här skulle man kanske tro att fokus är det mest kloka, ekonomiska och realistiska ur ett samhällsperspektiv. Men även här handlar det om tester utifrån vad som är viktigt för den enskilde vid val av yrke. Med hjälp av tester och guider med rubriker som "Att välja yrke" och "Intressetest" ska den arbets-sökande hitta rätt i yrkesdjungeln.

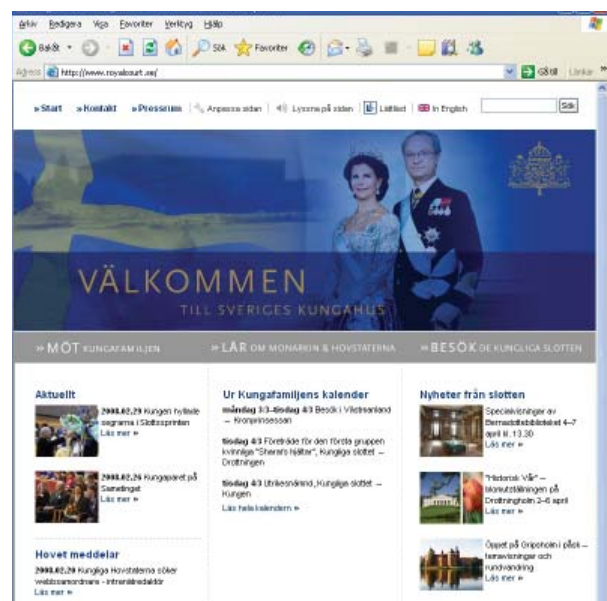
På sidan för arbetssökande kommuniceras en rad ideal om arbete. Valet av arbete ska i första hand styras av individuella intressen. Budskapen är: Utgå från dig själv, undersök vad *du* vill göra – och det mesta tycks möjligt. Normen är att man *ska* ha ett jobb. Arbete beskrivs som självförverkligande och i sig meningsfullt för individen.

När man kommer in på sidan för arbetsgivare händer något. För första gången rör sig bilder utan att man själv som besökare väljer att starta filmer eller bildspel. Till skillnad från sidorna för arbets-sökande präglas dessa sidor av ett ganska tydligt marknadsföringsspråk. "Vi löser dina rekryterings-behov" är det första man möts av. Det enda som skvallrar om att detta inte är en företagstjänst är erbjudandet om "Möjlighet till ekonomiskt stöd" och "Vid varsel", längre ned på sidan.

På "Om oss"- sidan berättar Arbetsförmedlingen om sig själva. De presenterar sig som "möjligheternas mötesplats". Här kan man ta del av statistik/progno-ser, pressrum och verksamhet. Långt ner i hierarkin på sidan om "Vår verksamhet" och ingången "Allmänt om oss", alltså minst tre klick från förstasidan, får besö-karen för första gången veta att detta är en myndighet.

Kungahuset och Försäkringskassan – från himmelsk höjd till vardagsflit

Några av de institutioner som vi valt att studera har under undersökningsperioden varit ifrågasatta på olika sätt. Detta gäller Försäkringskassan och den svenska kungamakten. Inom medierna har man under de senaste åren riktat stark kritik mot Försäkringskassan, som anklagats för en alltför tuff attityd mot sjuka. Många reportage både i tidningar och i nyhetsprogram har speglat enskilda individers ut-satthet. Eva Thunér-Ohlsson på Sörmlands museum har undersökt Försäkringskassans hemsida och konstaterar att där syns inget spår av diskussionen (www.forsakringskassan.se). Inte heller på svenska hovets hemsida (www.royalcourt.se) framgår att mo-narkin under de senare åren ifrågasatts för att vara

Svenska kungliga hovets ingångssida i februari 2008 – kung och drottning svävar i det blå (www.royalcourt.se 2008).

Hovets förstasida våren 2011 – kungligheterna intensivt aktiva i möten med folket (www.royalcourt.se 2011-05-01).

odemokratisk och otidsenlig. Ann Grönhammar på Livrustkammaren har följt hemsidan över tid och ser en tydlig förändring av hur kungahusets medlemmar och arbete framställs – en förändring som delvis kan tolkas som ett svar eller anpassning utifrån kritiken. Vid första spaningen 2008 framställs kungahuset på ett sagolikt sätt: kungaparet svävar över ingångssidan i en överklig rymd med svenska flaggan insmält i en transparent bakgrund.

På hemsidan 2011 presenteras kungafamiljen på ett helt annat sätt. Den första länken till det svenska royalcourt.se leder inte längre till en välkomnande ingångsportal, där de kungliga tar emot uppifrån det blå när vi tittar in, utan vi hamnar hos en markbunden och febrilt verksam monark. Senaste nytt kommer upp: just nu har Kungen firat sin födelsedag i möte med folket ute på borggården. Kungahuset arbetar, det är vad som förmedlas. Det handlar om allt annat än en passiv sagovärld. Under nyhetsbilderna följer rubriker och länkar till bilder av närmast föregående dagars utdelande av diplom, priser, stipendier och medaljer mm. Kungen och drottningen, kronprinsessan och hennes make samt även prins Carl Philip och prinsessan Madeleine, allas arbete redovisas i kalenderform.

Möt kungafamiljen (www.royalcourt.se 2011-05-01).

Nu står det svenska kungaparet och resten av familjen på marken, öga mot öga mot betraktaren. Deras Majestäter har lämnat den luftiga sagosfären från tre år tidigare och blivit underordnade ett modernt och strävsamt kalenderstyrt liv.

Tjänstemanna- och fackförbund – mot professionalism, individualism och samverkan

Även Jim Löfgren på TAM-Arkiv som har undersökt hemsidorna för en rad tjänstemanna- och fackförbund (exempelvis Unionen, Journalistförbundet, Fackförbundet ST, Finansförbundet, Lärarförbundet, SKTF, Vårdförbundet, Civilekonomerna, DIK, Lärarnas Riksförbund och Sveriges Ingenjörer) har haft möjlighet att studera skillnader över tid då arkivet sparar hemsidor från 1998. De äldre sidorna ser layoutmässigt amatörmässiga ut och saknar genomtänkt navigering och struktur. De avspeglar i allmänhet organisationen på ett hierarkiskt sätt. Grafik och bilder i den mån de förekommer är dåligt anpassade för webben. De äldre texterna är sällan enhetliga och professionellt skrivna, till skillnad från idag då så gott som samtliga förbund har professionella webbplatser.

De förbundssidor som Jim studerade i april 2011 förmedlar en bild av professionalitet och stort självförtroende. Här beskrivs starka organisationer genom de många medlemmarna. Det framhålls att facket kan göra mycket för medlemmarna men också att facket är en viktig samhällspolitisk aktör som bildar opinion och driver debatt. Den individuella medlemsnyttan lyfts på ett marknadsföringsmässigt sätt, ungefär som när man säljer en försäkring, en tjänst eller produkt. Återigen är det intressant vad avsändaren väljer att lyfta fram och inte. På dessa hemsidor skulle man kanske förvänta sig ett innehåll som handlar om facklig kamp. Så är inte fallet. Förbundens webbsidor visar att de vill sätta individnyttan i centrum, inte kollektivet eller äldre fackliga slagord som exempelvis solidaritet. Det budskap som förmedlas på de sidor som är öppna för alla, handlar snarast om att känna till sina rättigheter inom existerande avtal och lagar. Budskapen är positiva och talar om samverkan snarare än konflikt.

Perspektiv på användaren

Hur används texter, bilder och andra funktioner på hemsidorna för att inkludera användare? Vad säger användningen av text, bilder och funktioner om vilka man vänder sig till? Vilka exkluderas? Finns det utrymmen för dialog?

De hemsidor som vi undersökte präglas av en varierande grad av utveckling, allt från det som Else

Nygren kallar de mest utvecklade hemsidorna för ärendehantering så som Arbetsförmedlingens och Försäkringskassans hemsidor, till mindre utvecklade mer statiska sidor eller sidor med nyhetsflöde, som exempelvis Svenska kyrkan eller Kungliga hovet. De flesta hemsidor har funktioner som översätter texter till lättläst, lyssningsbart och olika språk, ibland även teckenspråk. I detta avseende är de flesta sidor inkluderande. I några fall tycks dock de funktioner och språk som erbjuds mottagaren något ologiska. Ett sådant fall är hemsidan för Landstinget i Dalarna, som undersöktes av Marie Lennestig på Mentalvårdsmuseet i Säter. Trots att detta landsting är förvaltningslandsting för samiska och trots att Sveriges sydligaste sameby finns i Idre, finns ingen text på samiska på hemsidan (www.ltdalarna.se 2011-05-02). Förvånande är också att Kungliga hovets hemsida enbart finns översatt till engelska och ryska, av alla språk.

Arbetsförmedlingens hemsida tillhör de mer utvecklade och inkluderande. Vid sidan om envägs-kommunikativ information och nyheter, finns plats för både dialog och ärendehantering. När besökaren lämnat förstasidan blir bilderna, filmerna, bildspelen och rösterna mer heterogena när det gäller etnisk, köns- och åldersmässig representation. Texterna finns på en mängd olika språk, på teckenspråk, som lättläst version och de svenska texterna är också inlästa med ljud. Detsamma gäller Försäkringskassans hemsida. På denna sida ges möjlighet att få informationen på 21 språk med lätt svenska inräknad. Vare sig på Arbetsförmedlingens eller på Försäkringskassans hemsida finns dock möjlighet att som besökare påverka innehållet. Det finns till exempel ingen möjlighet att själv lägga in material som beskriver erfarenheter, vid sidan om de filmer som myndigheterna själva producerat.

Vem vänder man sig till? Försvarsmakten ger ett tydligt svar. Utifrån hemsidans texter och bilder tycks ambitionen vara att tilltala unga människor på jakt efter ett äventyr. Överallt är det den unga generationen som syns på bild i full aktivitet. Den direkta frågan: "Har du det som krävs" är troligen tänkt att sporra och väcka tävlingsinstinkten hos den unga generationen. Olika typer av personlighetstester ökar känslan av att tillhöra den utvalda skaran och signalerar att försvaret letar efter personer med spetskompetens som har det som krävs för att klara uppgiften. Det är med all önskvärd tydlighet som Försvarsmakten söker förankra sin nya image hos den tilltänkta målgruppen av unga människor med hög prestationsnivå på jakt efter ett äventyr. Med tanke på att Försvarsmakten för första gången aktivt måste marknadsföra sig mot

Framgångsrika individer i centrum. Montage av webbsidor från fackförbunden Civilekonomerna, Unionen, Akademikerförbundet SSR och Finansförbundet, april-maj 2011 www.civilekonomerna.se, www.unionen.se, www.akademssr.se, www.finansforbundet.se.

det tilltänkta rekryteringsunderlaget är denna profilering kanske inte så svår att förklara.

På liknande sätt mejslas målgruppen fram på tjänstemannaförbundens hemsidor. Bildvalen representerar generellt människor med leenden och positiva budskap, fackliga eller yrkesföreträdare som uttrycker engagemang. Man visar överlag vackra och fördelaktigt avbildade människor med sober och professionell klädkod. Det är människor i karriären med självförtroende. Begrepp som karriärcoaching och kompetensutveckling används genomgående. Skulle det kunna vara annorlunda? Bilder av mer neutrala eller nedstämda människor skulle knappast uppmuntra till medlemskap eller engagemang. Hur som helst finns få realistiska eller dokumentära arbetsmiljöbilder.

Avslutande diskussion

Gemensamt för de undersökta hemsidorna är dess professionella karaktär med strikt kontrollerade budskap. En vidare undersökning skulle kunna gå djupare in på relationen mellan det institutionen vill förmedla och vad man faktiskt kommunicerar på hemsidan. Det vill säga, hur institutionens profil överensstämmer med image och identitet.

I vår genomgång är det få som använder sociala medier för att skapa dialog och kommunikation. Något förvånande med tanke på den starka trend mot ökad delaktighet som finns i dagens medielandskap. Vid sidan om de alltmer kontrollerade budskapen och stylade hemsidorna, handlar kommunikationen idag nästan alltid om att på olika sätt erbjuda allmän-

heten att via sociala medier vara medproducenter. Närvaron i sociala medier är en självklar del i de flesta verksamheter och det som försiggår där är en integrerad del av varumärkesbyggandet. Några av de hemsidor vi studerat uppmanar besökare att följa dem på Facebook. Vad som händer där har vi dock inte följt. Förmodligen kommer de myndigheter och institutioner som lyckas balansera mellan att kontrollera budskapen och samtidigt bjuda in allmänheten, låta människor lämna egna erfarenheter och delta i varumärkes- och identitetsbygget, vara de som mest framgångsrikt skapar tillitsfulla, förtroendeingivande och relationsskapande möten med medborgarna på sikt. Inte minst hos den generation där internet och sociala medier är självklarheter.

Sofia Seifarth är forskningschef och biträdande museichef vid Arbetets museum i Norrköping, sofia.seifarth@arbetetsmuseum.se

En utförligare presentation av poolens hemsidesstudier är under utarbetande och kommer att publiceras på Samdoks webbplats hösten 2011.

Vad olika liv vi haft!

Av Johanna Övling

Vilka möjligheter erbjuder en minnesinsamling, kombinerad med bland annat skrivarcirklar i museimiljö, för bevarandet och förmedlandet av vårt kulturarv? Det ville Arbetets museum i Norrköping ta reda på när vi hösten 2008 startade minnesinsamlingen "Hushållsarbete och vardagsliv på 1950- och 1960-talen". Här följer en sammanfattning av våra erfarenheter av insamlingen i allmänhet och skrivarcirklar i museimiljö i synnerhet.

"Det där med badrum i källaren, det är något jag kommer ihåg, det var ju början till moderniseringen", uttrycker cirkeldeltagaren Margit entusiastiskt och får medhåll av Karin, "ja, man riktigt ser det framför sig". Det är våren 2010 och jag befinner mig på Arbetets museums skrivarcirkel om hushållsarbete och vardagsliv på 1950- och 1960-talen. Sex deltagare och en cirkelledare har samlats för att minnas tillbaka, jämföra erfarenheter, associera och diskutera. Själv iakttar jag processen för att samla underlag till museets metodutvärdering om skrivarcirklar i museimiljö. Det är spännande att följa samtalen som pendlar mellan dåtid, nutid och framtid. "Vad olika liv vi har haft!" utbrister plötsligt en av deltagarna glatt och något förvånat.

Ovärderliga berättelser

Skrivarcirkeln arrangerades inom ramen för Arbetets museums insamlingsprojekt *Hushållsarbete och vardagsliv på 1950- och 1960-talen*. Projektet stöds av Riksbankens Jubileumsfond och syftar till att skapa ett källmaterial för framtida forskning och utställningsprojekt samt till att utveckla skrivarcirkeln som metod vid insamling av minnesberättelser. Genom att kombinera olika insamlingsmetoder ville vi skapa förutsättningar för att tillmötesgå olika typer av berättande. Insamlingen har varit en av de mest framgångsrika på museet. Sedan projektet initierades 2008 har över 200 berättelser samlats in via upprop, intervjuer, berättar- och skrivarcirklar, varav de sistnämnda i samarbete med Sensus och ABF. Dessutom har flera skrivarcirklar startats runt om i landet, inspirerade av insamlingens upprop.

Det finns tidigare studier som utgår från människors egna berättelser om vardagslivet under denna tid, men ingen som kombinerar flera materialinsamlingsmetoder på det sätt som görs i detta projekt. Så här i efterhand kan vi se att den kombinerade metoden bidragit till att vi fått in ett mångfacetterat material, dels eftersom berättandet kan anpassas efter den enskilda individen och dels eftersom det möjliggör riktade in-

tervjuer med personer som är underrepresenterade i materialet. Även samarbetet med studieförbunden har gynnat en bred representation tack vare deras stora kontaktnät.

Arbetets museum har som statligt uppdrag att dokumentera och gestalta industrisamhällets historia och sedan museets öppnande 1991 har ett stort antal dokumentationer, intervjuer och minnesinsamlingar gjorts. I linje med Oral history-traditionen och Gräv där du står-rörelsen betraktar vi människors erfarenheter av arbete och vardagsliv som särskilt värdefulla i historisk forskning då de synliggör aspekter som inte kommer fram i andra typer av källmaterial. Detta kan exemplifieras genom vår nuvarande insamling. Ett flertal nationella och internationella studier visar hur könskodade normer om kärnfamiljen, husmodern och det moderna hemmet förmedlades i veckopress, radio, tv, samhällsinformation och husmodersrådgivning. Men hur såg bostads- och livssituationen, brukandet av tekniska hjälpmedel och hushållsupplysning, arbetsfördelningen och det sociala livet ut i praktiken?

Minnesinsamlingen ger utrymme för en mångfald berättelser, både kända och mindre kända bilder av "husmödrarnas decennier". På 1950-talet fanns det 1 379 000 hemmafruar i Sverige (Berner 1996:301) och vi känner nog alla igen bilden av den nöjda och flitiga husmodern. Inte lika välbekant är bilden av 1950-talets förvärvsarbetande gifta kvinna, men faktum är att studier visar att många gifta kvinnor lönearbetade parallellt med hemarbetet (se t.ex. Lövgren 1995:81). Detta bekräftas också av flera berättelser i insamlingen, däribland Bills:

Min mor jobbade egentligen lite hit och dit kan man väl säga. På somrarna så fick de möjligheten att jobba i parkerna och kratta, hålla rent i parkerna så att säga. (...) Det fanns ju barnträdgårdar och sådär. Men i början så var inte jag på barnträdgården utan jag cyklade då, på min trehjuling, upp från Bråddgatan till parken med ett smörgåspaket och så var jag där hela dagen alldeles för mig själv. Ja, det var ju flera

Besökare studerar det 160 meter långa föremålsbandet i utställningen Industriland – när Sverige blev modernt, Arbetets museum. Foto Miguel Muñoz Rubilar.

barn där naturligtvis ... och så kom min far och mor och hämtade mig när de kom från jobbet vid halvfemtiden (Bill, intervju Arbetets museum).

En genomgång av det insamlade materialet visar på en överrepresentation av svenskfödda kvinnor. Att kvinnor generellt sätt är mer representerade i skrivsammanhang är kanske ingen nyhet. Det är dock intressant att fundera över andra möjliga förklaringar till den könsmissiga snedfördelningen. En förklaring skulle kunna vara insamlingens tema. Under projektets gång har vi mött män som inte anser sig ha något att delge om hushållsarbete. Sociologen Boel Berner (1996) visar i sin studie av 50- och 60-talens *Husmors Filmer* vilka förväntningar mannen hade att förhålla sig till. Framförallt i de tidigare filmerna framställs han som fullständigt okunnig om hushållsarbete, hans plats var i den offentliga sfären. Kvinnan beskrivs som hans raka motsats: hon kunde konsten att utnyttja expertråden om hushållsarbete (Berner 1996: 286ff). När vi berättar våra livshistorier gör vi det med avstamp i ett visst historiskt, socialt och kulturellt sammanhang. De senaste decennierna har synen på mannens roll i hemmet och familjelivet förändrats radikalt. Allt fler män är pappalediga och jämställdhet har fått högre status på den politiska dagordningen. När samtidens ideal krockar med gårdagens kan livshistoriskt berättande, den reflexiva

process som det innebär att skriva om sitt liv, skapa osäkerhet. Tidigare ideal gör kanske att äldre män har bortdefinierat sig själva som målgrupp för insamlingen. Flera av de män som deltog i insamlingen har valt att fokusera på arbetsliv snarare än hushållsarbete.

Industriland – när Sverige blev modernt

Det är mars 2011 och museets tredje skrivarcirkel har sin första träff. Vi samlas i *Industriland – när Sverige blev modernt*. Utställningen skildrar den högindustriella epoken i Sverige, det vill säga den tid som präglades av stora visioner, framtidstro, ekonomisk tillväxt, teknisk utveckling, förbättrad levnadsstandard, masskonsumtion och inte minst ett samförstånd som lade grunden till välfärdssamhällets framväxt. Efter en introduktion av museet, utställningen och minnesinsamlingen ställer vi oss vid det 160 meter långa löpande bandet som med sina 700 vardagsföremål skildrar epoken 1930–1980. Cirkeldeltagarna får i uppgift att välja ett 50-talsföremål som de har särskilda minnen förknippade med. Det visar sig vara lättare sagt än gjort. ”Ska man välja ett? Jag hade ju samtliga föremål!” utbrister en deltagare. ”Jag saknar flera föremål på bandet” säger en annan, varpå jag uppmuntrar honom att lägga det på minnet eftersom en uppgift går ut på att skriva om föremål de saknar på bandet. De fem minuter som är avsatta för uppgiften blir snart femton, vilket jag kanske borde ha

förutsett med tanke på att det löpande bandet är ett populärt inslag i utställningen. Människor stannar upp, samtalar och jämför erfarenheter. Ibland ser man besökare som tagit fram en stol och satt sig vid bandet för att få en egen stund med sina minnen. Dessa berättelser som dagligen skapas i besökarnas möten med föremålen var i själva verket upprinnelsen till minnesinsamlingen. Det födde en vilja att ta tillvara på berättelserna och undersöka hur de identitetsskapande och meningsbärande vardagsföremålen kan användas i skrivarcirkeln. Cirkeldeltagaren Gerd ger här ett smakprov på hur modernitetens intåg i hemmet kunde se ut:

Även om vi bodde dåligt så var det vi som skaffade moderniteterna först. Telefon hade vi inte haft förrän nu och sedan kom en tv-apparat. Tv:n skulle se ut som en vanlig möbel, därför var det luckor framför rutan. Under denna var radion gömd, den drogs ut när man skulle sätta på den. Möbelen var förstas i teak. Mamma och pappa kom för att titta, även min bror med fru var på plats. Han placerade sig i soffhörnet nära dörren och förklarade att: "det är bäst att ha nära ut om den där f-n exploderar". Någon månad senare hade även de köpt tv (Gerd, skrivarcirkel Arbetets museum).

Föremål som minnesväckare

Skrivarcirkelnas förankring i utställningen har främst inneburit att deltagarna fått inspireras av och skriva om valda föremål från det löpande bandet. Deltagarna har även blivit ombedda att ta med sig föremål hemifrån eller skriva om föremål de saknar på bandet. Att historiska vardagsföremål är användbara i det livshistoriska berättandet poängteras ofta i handböcker om självbiografiskt skrivande och är nog anledningen till att skrivarcirklar gärna använder föremål som ingångar till berättandet (se t.ex. Gunnemark 2004:22f). Föremålets styrka är bland annat att de hjälper oss att minnas vårt förflutna och förankrar berättelsen i en vardagsnära nivå. Ibland är relationen till föremålen särskilt stark, de blir en del av vår identitet. De föremålsbaserade skrivuppgifterna var ett uppskattat inslag i skrivarcirkeln, med berättelser om både tidstypiska och mer personliga föremål som resultat. Nedan berättar cirkeldeltagaren Anne om familjens första tvättmaskin:

Dagen när den kom var spännande. Två farbröder med bärremmar bar ner den till tvättstugan. Sedan fick jag inte vara med längre. De skulle arbeta ifred utan frågvisa ungar. (...) Det hade varit många diskussioner om köpet innan det kom till stånd. Mor övertygade till slut Far med att hon skulle ta emot tvätt från damfriseringen och

Populära julklappar från olika decennier i utställningen Industriland – när Sverige blev modernt, Arbetets museum. Foto Fotografica.

några hushåll och fruarna i Näsbypark skulle få tvätta för två kronor per maskin. På så sätt skulle köpet finansieras (Anne, skrivarcirkel Arbetets museum).

Att vardagsföremål kan hjälpa oss att minnas bekräftas av den så kallade reminiscensmetoden. I metoden används "minnesväckare" såsom föremål, dofter, musik och känsel för att stimulera minnet hos demenssjuka och äldre (Isacs & Wallskär, 2004). Ensom intresserar sig för metoden är etnologen Kerstin Gunnemark som menar att föremålen kan fungera som viktiga identitetsskapande referensramar till våra liv (Gunnemark 2004:11 ff). I projektet *Minnenas galleri* (2004) undersöker hon hur 1900-talets vardags-historiska arv kan brukas och förmedlas med hjälp av så kallade minnesskåp. Skåpen består av vardagsföremål framtagna genom intervjuer och skrivarcirklar. Flera liknande projekt har gjorts runt om i landet, inte sällan som ett samarbete mellan kulturinstitutioner och äldreomsorg. Men alla anser inte att föremål är den bästa ingången till minnen, vilket bekräftas av en cirkeldeltagare: "Jag har aldrig tänkt på prylar som något viktigt, mina minnen startar mer i dofter, känsel och musik". Detta talar för att man bör använda olika sorters minnesväckare i skrivarcirklar, för att stimulera flera sinnen. Vi har själva använt musik i våra cirklar.

Föremåls kollektiva och personliga symbolvärde

Det finns en hel del forskning om vardagsföremåls identitetsskapande betydelse och meningsbärande funktioner. Inte minst röner 1950- och 1960-talens vardagliga materialitet ett vetenskapligt intresse, vilket kan tänkas bero på att det symboliserar en brytnings-tid i Sveriges moderna historia (Gunnemark 2006:11).

Det ökade välståndet möjliggjorde en ny form av massproduktion och konsumtion. I folkhemmets Sverige skulle alla ha råd att leva funktionellt, vilket tidigare varit ett överklassprivilegium. Bostäderna som byggdes var vetenskapligt utformade för den moderna husmoderns arbete i hemmet. Tekniken utvecklades i snabbt tempo och de nya husgeråden blev symboler för modernitet och framtidsoptimism. Med expertkunskapens hjälp skulle kvinnor från alla samhällsklasser lära sig bli moderna husmödrar (Berner 1996:289ff). Några föremål kom att bli särskilt starka modernitetssymboler såsom bilen, dammsugaren och tvättmaskinen. Föremåls symbolvärde kan alltså delas av en hel generation, men även föras vidare till nya generationer.

Nyss nämnda artefakter är centralt placerade i *Industriland – när Sverige blev modernt* och därmed reproduceras deras betydelser som symboliska tidsmarkörer, precis som föremålen på det löpande bandet blir en del av den kollektiva berättelsen om Sveriges modernisering. Men föremåls symbolvärde kan även vara personligt (Gunnemark 2004:12f). Här utgör skrivarcirkelarna en möjlighet till nyantering av de bilder som förmedlas i utställningen. När museet lämnar över tolkningsföreträdet till deltagarna ges utrymme för alternativa berättelser. I detta interaktiva forum där museet och deltagarna är i samverkan berikas både deltagarna och museet med ny kunskap. Detta kan exemplifieras genom en berättelse om batteriradion. Vivianne har arbetat inom elbranschen och för henne var det viktigt att förmedla sin bild av teknikens framgångsår:

Kunderna kom oftast med radion för batteribyte. Ganska ofta var batterierna oxiderade och hade ärgat runt om, fastnat på olika delar inuti och det var ibland förenat med tidsödande åtgärder. Det talades inte om ohälsa i miljön för personalen vid den här tiden. Service till kunden var det viktigaste, ned-sölade händer och stänk av batterisyror hörde till vardagen (Vivianne, skrivarcirkel Arbetets museum).

Att minnas i grupp

De två första skrivarcirkelarna träffades fem gånger vardera under ledning av en extern cirkelledare medan den tredje träffades tre gånger och leddes av undertecknad. Deltagarna läste upp valda delar av texten de författat i hemmet, gjorde skriv- och minnesövningar samt hade temadiskussioner. Deras skriverfarenheter varierade, liksom ibland även syftet med deltagandet. I en och samma grupp ville en bli bättre på formalia, en annan helst göra skriv- och minnesövningar medan en tredje hellre

En av flera modernitetssymboler i utställningen Industriland – när Sverige blev modernt, Arbetets museum. Foto Fotografica.

pratade än skrev. Komplexa viljor är ett välkänt och ibland svårhanterligt fenomen i studiecirkel-sammanhang. Deltagarnas möjlighet att påverka cirkelns upplägg är en grundprincip i studiecirkeln, men i det här fallet var både tidsaspekten och museets kunskapsmål en begränsning. I just denna insamling låg fokus på den skrivna berättelsen vilket innebar att formalia och muntligt berättande var underordnat. Det kändes därför bra att kunna erbjuda intervju till dem som hellre berättade muntligt.

Att skrivarcirkel gynnar den kreativa skrivprocessen påtalas ofta av erfarna cirkelledare (se t.ex. Eklund 2006). De regelbundna träffarna, stöttande frågeställningarna och samtalen i grupp skapar rutiner och ingångar till minnesbanken och skrivandet. Flera cirkeldeltagare bekräftade att samtalen och frågeställningarna gav nya perspektiv på deras livshistorier. "När man pratar med andra startar minnena direkt". Det är intressant att reflektera över hur skrivarcirkeln som socialt och kulturellt sammanhang påverkar berättelserna. Det skulle exempelvis kunna innebära att det uppstår ett kollektivt samförstånd i gruppen eller att deltagarna skriver om sådant de egentligen inte minns, påverkade av de andra berättelserna.

En cirkel bestod till övervägande del av kvinnor som uttryckligen gjort uppror mot det husmodersideal som präglade deras mammas liv. En av cirkeldeltagarna beskriver att "det var så självklart att ha en mamma hemma som bjöd på hemlagad saft och nybakade bullar eller sockerkaka ... en sådan mamma blev inte jag ... och det var också ett beslut som jag berättar mer om senare". Denna typ av ställningstaganden är viktiga och intressanta utifrån ett narrativt perspektiv eftersom de ger en bild av hur hon upplevde tiden, de ideal hon revolterat mot samt vad hon anser vara identitetsskapande och meningsbärande livserfarenheter. Å andra

sidan är det viktigt att vara medveten om att ett starkt samförstånd i gruppen kan medföra att alternativa erfarenheter inte yppas. Som ledare ansvarar man för att ge deltagarna lika stort utrymme och uppmuntra dem till att lyfta fram det unika i deras livsberättelser.

Minnesinsamlingen och museikontexten

I handböcker om livshistoriskt skrivande understryks ofta vikten av att författaren formulerar ett kunskapsmål inför skrivprocessen, det vill säga *varför* man skriver och för *vem* (se t ex Eklund 2006:21). Det positiva gensvaret på minnesinsamlingen återspeglar en stor berättarglädje runt om i landet. En del bidragsgivare har säkerligen skrivit för sina närstående och helt enkelt passat på när minnesinsamlingen utlystes. Andra kanske har motiverats av att berättelsen arkiveras på ett museum. Skrivandet kan även ha en existentiell betydelse. Det blir en möjlighet att lämna ett avtryck i historien samt att bearbeta livsval och händelser. "Det man har skrivit, det är ju liksom ett sätt att visa att jag har funnits", som en av cirkeldeltagarna uttryckte det. Skrivandet kan såklart betyda flera saker för en och samma person. En man berättade att han skrev för sina barnbarn och tillade "ska det där läggas in på något vis i ett arkiv om vad som hände i Norrköping eller något sånt där så kanske man kan göra någon nytta med sina egna minnen också".

Utifrån ett narrativt perspektiv på berättelserna är det intressant att undersöka varför bidragsgivarna fokuserat på vissa händelser i livet och uteslutit andra. När vi berättar vår livshistoria väljer vi, mer eller mindre medvetet, *hur* vi berättar, *vad* vi berättar liksom vad vi *inte* berättar och ofta utifrån en tilltänkt läsare. Detta skulle exempelvis kunna innebära att deltagarna uteslutit erfarenheter som riskerar att ställa dem i dålig dager, även om det hade varit intressant för framtida forskning och utställning (Thor 2003: 14f, 20). I en skrivarcirkel uppstod en skämtsam men samtidigt allvarlig diskussion kring arkiveringen: "Vem har tillgång till arkivet?", "Är det riskfritt att skriva?", "Kan man bli stämd om man skriver något taskigt om en person?". Diskussionen väcker frågan om vilka sorters berättelser museet *inte* fått in till följd av att de landar i en museikontext, eller vilka berättelser vi fått in *tack vare* museikontexten. Det är möjligt att berättelserna till viss del är formade utifrån deltagarnas föreställningar om vad museet definierar som kulturarv och att det i sin tur skulle kunna resultera i färre känslomässiga och personliga beskrivningar. Å andra sidan kanske museikontexten, med dess möjlighet till anonymi-

tering, faktiskt ger utrymme för berättelser av mer känslomässig karaktär jämfört med om de var skrivna enbart för närstående. Oavsett hur det förhåller sig är varje inlämnad berättelse värdefull som en del av vårt gemensamma kulturarv.

Referenser

- Berner, Boel (1996). *Sakernas tillstånd: kön, klass, teknisk expertis*. Stockholm: Carlsson.
- Eklund, Jenny (2006). *Skriv ditt liv: handbok i självbiografiskt skrivande*. Stockholm: Premiss.
- Gunnemark, Kerstin (2004). *Minnenas galleri: om minnesskåp och kulturarv*. Stockholm: Carlsson.
- Gunnemark, Kerstin (2006). *Ung på 50-talet: om förälskelser, mode och boende i en brytningstid*. Stockholm: Bilda.
- Isacs, Lotta & Wallskär, Helene (2004). *Låt minnena leva: en handbok i reminiscensmetoden*. 1. uppl. Stockholm: Gothia.
- Lövgren, Britta (1995). *Hemmen och samhällsplaneringen: kvinnans plats i 1950-talets hem och samhälle. Bebyggelsehistorisk tidskrift*. 1994 (28), s. 71-84.
- Thor, Malin & Hansson, Lars (red.) (2003). *Oral history. 1, Teoretiska perspektiv på individuella och kollektiva möten*. 2003 års utg. Växjö: Univ.

* * *

Johanna Övling är verksam vid Arbetets museum,
johanna.ovling@arbetetsmuseum.se

E-postbilagor som samtidsfenomen och insamlingsobjekt

Av Asta Burvall

När uppstår ett fenomen och när vet man att det är något bestående och inte bara en enskild persons idé? Sedan några år tillbaka har jag systematiskt samlat e-postbilagor och ger här en första översikt av innehållet i den digitala samling som byggs upp av detta specifika material.

Första gångerna jag fick något roligt som bilaga till ett e-postmeddelande reagerade jag inte alls. Så småningom kunde jag inte låta bli att börja spara några av de "bästa" bilagorna. Det var för det mesta något som jag tyckte var särskilt humoristiskt. De hamnade under en personlig mapp i e-postprogrammet, något att ta fram och skicka vidare till födelsedagsbarn eller vid andra speciella tillfällen. När samlandet övergick till att bli mer systematiskt är svårt att säga. Jag började ta upp ämnet i diskussioner på Samdoks höstmöten i början av 2000-talet för att hösten 2005 börja höra mig för mer målmedvetet om någon central institution sparade på e-postbilagor. Ingenstans fick jag träff, vilket gjorde att jag från och med 2006 gått in för att spara på alla e-postbilagor som kommer till min e-postadress på arbetet.

Materialet

Med e-postbilagor menar jag allt icke arbetsrelaterat eller på andra sätt nödvändigt material som vi skickar i e-post till varandra. Många gånger som bilagor i eget dokument, men ibland infogade i själva brevet. Det kan vara roliga saker, men med tiden har det roliga fått mer och mer konkurrens av annat. För att visa på spännvidden beskriver jag rubrikerna på mina mappar, d.v.s. min indelning av materialet. Från att ha haft bara en mapp som hette Humor, har mängden gjort att mapparna utökats till många olika.

Aktuellt och politik

Här lägger jag sådant som har politiska förtecken eller berör något omtalat för stunden. Det politiska som kommit handlar mycket om Bush och Obama, men även skandalen när Socialdemokraternas interna nätverk hackades. Exempel på aktualiteter är Svininfluensan, nedskärningarna inom vården och diverse skandaler. Det har även handlat om terrorism och när nu bin Laden dödades återanvänds tidigare skickat material.

Skräcken för svininfluensan...

... sprider sig!

Barn

Att barn berör de flesta kan man se på den mängd foton, teckningar och filmer som handlar om barns roliga eller mindre roliga sidor. Barn som funderar kring sex, använder saker på oväntade sätt, sover på oväntade platser eller är besvärliga finns det många bevis på. En del foton är amatörbilder, direktbilder från familjelivet, medan annat känns arrangerat.

Djur

Djur är också något som berör många. Söta djur, roliga djur, annorlunda djur eller farliga djur. De flesta bilderna är på katter och hundar som våra vanligaste husdjur, men där finns även bilder och filmer från "den vilda naturen", bland annat har någon fotograferat en älg som uppvaktar en staty i form av en bisonoxe.

Emoticons-bilder

Något som jag tidigt reagerade på var de små tecknade bilder som inom SMS kallas för smileys men på Internet verkar kallas för emoticons. De är tecknade, ibland rörliga, och kan illustrera saker. Tydligt finns de gratis på Internet att hämta och använda för den som vill. Efter ett tag tappade jag intresset för dem, det verkar finnas oändliga mängder, så efter det första året har jag inte sparat några. Folk verkar använda dem som oavhängiga illustrationer till det

man skickar, de behöver inte alls ha med e-postens innehåll att göra.

Humor

Humor är den i särklass största mappen, särskilt om jag skulle slå ihop den med de nedan följande Kvinnohumor och Manshumor. Det som blivit kvar i ursprungliga mappen är det som inte har med kön att göra eller är roande för både kvinnor och män. Det kan handla om allt möjligt; här kommer några exempel: en ljudfil på någon som berättar en rolig historia, tokiga historier kring datorn, skämt kring åldrande, roliga felstavningar och intelligenstag.

Högtider

Från början kom bara något enstaka skämt kring jul, sedan uppblandat med enkla julkort från vänner. Numera kommer det en mängd "datordesignade" julkort. Det har också kommit elektroniska julkalendrar, med varierande bild bakom siffrorna. Den som gjort mig mest irriterad var en almanacka med två kalendrar bredvid varandra, en blå för män och en röd för kvinnor. När man klickar på den manliga almanackan finns det lättklädda kvinnor bakom varje bild, på kvinnans finns olika hushållsapparater och andra föremål! Den är gränsfall om den istället ska ligga under Manshumor ... De allra flesta bilagorna gäller jul, men även någon enstaka för nyår och påsk.

Kedjebrev – bygg på

Här handlar det om saker som multipliceras när det skickas vidare. I nuläget har jag bara två varianter på sådana e-postbilagor. Den ena typen handlar om att man ska bocka för sitt namn i en förnamnslista och skicka vidare så vi får se hur många som har vissa namn, eller vilken dag på året man fyller år, den andra typen handlar om receptutbyte.

Kvinnohumor

Bland humorbilagorna kommer det vissa som tydligt visar att de är tänkta att skickas enbart mellan kvinnor

Till regeringen.

**Absolut bästa förslaget hitills!
SÄTT DE GAMLA I FÄNGELSE.**

Töm fängelserna och långvårdsavdelningarna.
Låt åldringarna bo i fängelserna, där får dom tillsyn och omvårdnad hela dygnet, raster, utflykter, terapi och betalt jobb...
Dom serveras näringsrik kost, som kostar tio gånger mer än den mat våra skolbarn får i skolan...
Det finns TV på rummet, sex-rum och framför allt är allting gratis...
Inget dras från pensionen...

**LÅT FÅNGARNA I STÄLLET INTA
LÅNGVÅRDSPLATSERNA!**

Kl. 16.00 dras persiennerna ned för natten.
Dom får bo två eller fyra personer i varje rum...
Inga gemensamhetsutrymmen, indragen efterrätt...
Vill dom ha kaffe får dom betala det med egna medel...
Hyran dras på deras blivande pension...
Vid rymning fördubblas strafftiden...
På detta vis kommer Sverige att inom kort halvera antalet fångar...
**FÖR VEM VILL GÖRA NÅGOT BROTTSLIGT OCH RISKERA EN
SÅDAN BEHANDLING?**

eller mellan män. De kvinnliga förmedlar en känsla av att kvinnorna har vissa saker gemensamt som inte män kan förstå, eller att männen (i grupp) är hopplösa eller dåliga på något, t.ex. att städa och diska efter matlagningen. Bland annat har det kommit en beskrivning av kurser för män, där de kan lära sig att vara tyst när kvinnan kör ...

Manshumor

Motsvarande mapp för manlig humor har mer sexistiska förtecken, men handlar också om män som "försvarar sig" mot kvinnors klagomål, t.ex. en fil som förklarar mäns prioriteringar, där kvinnor måste acceptera att vara tysta under sportprogram och att toalettlocket ska få vara uppfällt.

Reklam

Tydlig reklam i form av "spam" tror jag alla lägger märke till, men när jag kommenterat annan typ av reklam för mina kollegor verkar de inte se det. I och med att man kan skicka små filmsnuttar via e-post kommer en del roliga filmer som troligen sänts på TV eller andra media. Att man skickar vidare korta reklamfilmer som är humoristiska måste vara en seger för reklammakarna. När jag kommenterat den ökade reklamen i e-postbilagorna är det flera som inte förstått vad jag menat förrän jag direkt pekar på den. Har vi blivit så blinda för reklamen i dagens samhälle att vi inte ser den, eller bryr vi oss inte?

Sex

Sexuella anspelningar finns ofta med i bilagor som kommer, mer eller mindre tydligt och oftast med

humor. Det kan vara bilder på sexiga kvinnor som får män att köra i diket, roliga historier eller citat om sex.

Skicka annars

I e-postens värld liksom den vanliga brevvärlden förekommer hotelser i s.k. kedjebrev. "Om du inte skickar denna e-post vidare kommer otäcka saker att hända dig". När jag tittat på det som kommer är det dock inte många som uttalar tydliga hotelser, oftare formulerar man sig så att "om du skickar det vidare kommer lycka och pengar att komma till dig" men inga kommentarer om vad som händer om man *inte* skickar vidare. Det kan också handla om vad folk väljer att skicka vidare eller ej. Ibland skriver avsändaren till en kommentar i stil med "jag brukar inte skicka vidare kedjebrev, men det här var så fint/roligt/annorlunda/spännande".

Språkligt

Det finns människor som reagerar på felskrivningar eller leker med ord. Till slut hade jag så mycket att det blev en mapp. Där finns omgjorda ordstäv, människor som leker kring hur olika uttal kan ge missförstånd eller tokigheter, särskrivningar och konstiga rubriksättningar i tidningar m.m.

Tänkvärt

Många bilagor handlar om vänskap och vad som gör livet värt att leva. Ofta bildspel med vacker musik, vackra bilder och tänkvärda ord till. Det kan också vara foton på naturformationer med kommentarer till, eller hur man känner igen att någon får en stroke eller hjärtattack och hur man ska reagera då.

Upprop

E-post kan användas till många saker, bland annat till att försöka utöva påtryckningar på politiker eller för att engagera sina medmänniskor. De senaste åren har det kommit upprop för längre fängelsestraff, lägre bensinskatt och för mer kvinnomakt i EU. Men det kan också handla om mer personliga saker, som en kvinna som efterlyser uppgifter om sin försvunna dotter, eller att vi ska tända ett ljus för en mördad flicka.

Vackert

Det kommer ibland bilagor som bara visar vackra bilder. Det kan vara naturbilder, foton på gatukonst eller bebisar gjorda i marsipan. Ibland anges det i titeln att bilderna kommer från National Geographic, men i de flesta fallen framgår inte alls om bilderna är tagna av amatörer eller professionella.

Vill ju inte missa denna chans så jag skickar penga-ängeln vidare till er och hoppas att vi blir rika som tro! Jkram Christine

Detta är en penga-ängel. Om du skickar den vidare till 6 av dina goda vänner eller familjen blir du rik inom 4 dagar. Skickar du vidare till 12 stycken så blir du rik inom 2 dagar. Det är inget skämt... Du kommer att få en oväntad vinst!!

Är det humor?

Denna mapp skapades när det kom en almanacka som påstods vara från Systembolaget. På bilderna för varje månad syns mer eller mindre utslagna alkoholist... Där finns också ett avsnitt med lerfiguren Pingu som textats med grovt språk, pinsamma fotografier, farliga arbetsställningar och en filmsnutt från America's got talent med en kille som är onaturligt mjuk i kroppen.

Övrigt

Det kommer så otroligt många olika slags bilagor, att en "slaskmapp" blev nödvändig. Jag har gjort flera undermappar – konstnärligt, lär känna varandra, märkvärdiga byggnadsverk, märkvärdigt i livet och märkvärdigt i naturen. Det kommer bilder på sanslöst lyxiga husvagnar, farliga eller storslagna bilvägar eller annat häpnadsväckande. Där finns konstverk gjorda av livsmedel. Mer eller mindre pinsamma tatueringar. Hämnd på ett företag. Musik utifrån studsande bollar. Med mera. Folks uppfinningsrikedom verkar oändlig.

Indelning och gränsdragning

Indelningen i mappar är naturligtvis mycket personlig. Bilagorna kan höra till många olika områden samtidigt. Var går t.ex. gränsen mellan Humor, Manshumor och Kvinnohumor? Jag började känna ett behov av den indelningen när viss humor var riktad till kvinnor med udd mot männen, eller riktad till män med udd mot kvinnorna. Om andra skulle göra samma indelning är dock en öppen fråga.

En av de mappar jag personligen är mest förtjust i är Aktuellt och politik, eftersom den så tydligt visar

folks reaktion på dagsaktuella händelser. Vår globaliserade värld slår igenom på bred front. När George W Bush var USAs president kom många bilagor som anspelade på att Bush skulle vara dum, eller hans hat och skräck för terrorister och islam. Sedan Barack Obama blev president har det bara kommit en bilaga där han finns med, och den har fortfarande udden riktat mot Bush. De kan vara väldigt aktuella, som när varningarna för svininfluensa kom. Genast dök det upp mer eller mindre roliga e-postbilagor som anspelade på svin och influensa.

Vad kommer till mig?

Innehållet påverkas av flera faktorer. Först och främst av mig som mottagare, en medelålders museianställd kvinna. Oavsett om du känner någon väl, lite eller inte alls så påverkar det vad du väljer att skicka och till vem. Vilken typ av humor har personen du skickar till, och är det en man eller kvinna? Jag får många bilagor från kvinnor och det handlar mycket om vänskap och kärlek. Däremot får jag i princip aldrig någon grövre form av manshumor med sexuell anspelning, trots att jag vet att även sådant florerar.

Formen på e-postbilagorna har en stor spännvidd. Det kan vara allt från rena texter, enkla teckningar eller urklipp ur tidningar till ljudinspelningar, korta filmer eller avancerat datorarbete. Även hänvisningar till sidor på Internet förekommer.

Den utveckling jag sett är att man mer och mer börjat använda e-postbilagorna för att sprida allvarliga budskap. Det kan vara upprop för längre straff för otäcka brott, det kan vara varning för virus och sjukdomar.

Problem med att spara på e-postbilagor:

- Jag har inte gått ut med upprop utan bara sparat det som kommer till mig för att kunna hantera materialet mångdmässigt och tekniskt = man kan räkna med att vissa (många?) saker inte skickas till mig som kvinna och/eller person.
- Jag har inte nåtts av allt som skulle kunna skickas till mig.
- Bevarandeproblem – hur sparar man vissa saker? Rörliga delar t.ex.
- Hänvisning till sida på Internet – hur länge finns den kvar?
- Upphovsrätt – finns de?

* * *

*Asta Burvall är antikvarie vid Skellefteå museum,
asta.burvall@skellefteamuseum.se*

Bilderna visar exempel på e-postbilagor.

Barn dokumenterar bygget av nya pendeltågsspår genom Stockholm

Piamaria Hallberg

Har ni märkt att det mullrar i jorden? Och att tunnelbanan stängs av ibland? Det är Citybanan som ställer till allt detta! Stockholms stadsmuseum dokumenterar kontinuerligt de förändringarna som sker i kommunen. Nya stadsdelar tillkommer, vägar dras om, hus rivs och byggs upp. Vardagens livsmönster förändras och dokumenteras av museet med fotografier, insamlade föremål och intervjuer.

Citybanan skall gå i en sex kilometer lång tunnel mellan Stockholms södra och Tomtebodavägen. Det blir nya stationer vid T-centralen och Odenplan. En ny järnvägsbro kommer till mellan Årsta och Älvsjö. År 2017 kommer den nya sträckningen att invigas. Det blir ett nytt sätt att ta sig fram som kommer att påverka oss alla som bor och vistas i Stockholm.

Projekt: att dokumentera bygget av Citybanan ur ett barn- och ungdomsperspektiv

Bygget av Citybanan pågår och material samlas in för framtiden. Barn och ungdomar arbetar just nu aktivt med detta. Uppdraget gäller att dokumentera sitt närområde och sin boendemiljö. Det handlar om hur unga människor tar sig fram i staden och hur de erövrar den.

Arbetet påbörjades i januari 2010 och gruppen som leder projektet består av representanter från Trafikverket - Citybanan (Staten), Stockholms lokaltrafik-SL (Storstockholms läns landsting), Stadsmuseum (Stockholms stad) och Trafikkontoret (Stockholms stad). Utgångspunkten är Stockholms stads strategiska plan för barn- och ungdomskultur. Grunden är FN:s konvention om barnets rättigheter vilken betonar alla barns rätt att uttrycka sig, utvecklas och bli lyssnade på. I detta projekt får barnen komma till tals, dela med sig av sina erfarenheter och bli en del av den gemensamma historien.

Projektgruppen har under 2010 haft möten och workshops med personalgrupper på Vasaparkens förskolor, Maria Magdalena förskola, Gustav Vasa-skolan och Björngårdsskolan. Under hösten 2010 intervjuades en klass med sex- och sjuåringar i Gustav Vasa skola och två av deras lärare. Intervjuerna har genomförts dels i klassrummet, dels ute på stan. Fler intervjuer planeras med äldre barn, tonåringar, lärare och föräldrar. För museets vidkommande ingår också uppgiften att tillsammans med lärare och pedagoger utforma arbetssätt för att engagera och arbeta med barn och ungdomar i framtida projekt.

Klass 1c från Gustav Vasa skola på stadspromenad för att undersöka bygget av Citybanan. Foto Micke Ullén. Beskuren bild.

Barnen arbetar

Klass 1c på Gustav Vasa-skolan har gått i sitt närområde med sin lärare. Vid Odenplans tunnelbanestation undersökte de perrongen. Barnen räknade papperskorgar, reklamskyltar, sittbänkar och toaletter – nej, det finns inga toaletter vid Odenplans tunnelbanestation. Åter i skolan ritade de sin önskeperrong, en vision om Citybanans kommande stationer. Teckningen, som är ett grupparbete och flera meter lång med beskrivning, har barnen själv lämnat över till Stockholms stadsmuseum och den finns nu i vårt arkiv.

Blivande stadsplanerare och ingenjörer

Det sprängs i berget och barnen på Maria Magdalena förskola, avdelningen Blåsippan, fick besöka tunneln under Mariaberget som dras fram precis under deras dagis. Deras berg skakade. Nu vet de varför. I tåghörnan bygger, planerar och funderar barnen och ställde den smarta frågan "hur spränger man en sväng"?

På Vega förskola, avdelning Killevippen, gjorde barnen ett tågträd. Förskolan ligger nära Odenplan där bygget är inne i intensiv fas. Bror Marklunds

Barnen på Maria Magdalena förskola avd Blåsippa besöker tunneln i Mariaberget. Foto Micke Ullén.

staty Sittande pojke var favorit för barnen på förskolan Resedan som också ligger nära Odenplan. De brukade gå dit för att hälsa på pojkstatyn. De fixade, plockade undan skräp och klappade på honom. Nu är statyn borttransporterad men barnen vet att den kommer tillbaka till invigningen 2017.

Att ta sig fram i grupp

Barn som växer upp i innerstan är trafikvana. De är vana att gå i små sällskap med vuxna, hålla i handen eller gå bredvid. Susanne Barck är pedagog på Gustav Vasa skola och har lång erfarenhet av att arbeta med barn. Hon berättar att det blir en helt ny situation när man börjar i 6-års och plötsligt får sällskap av 29 andra barn.

Susannes grupp fick börja träningsgå i idrotts-salen. "Har du sett Djungelboken?" frågar Susanne, "när överste Hathi ropar HALT och ingen lyssnar på det örat? Det är hur många som helst som kliver in i varann och det blir gråt och tandagnissel. Och det är det som vi ska lära dom att hantera ute i trafiken. För vi ska hinna över övergångsstället utan att nån krockar och ramlar där mitt i gatan samtidigt som svängande trafik har grönt."

Klassen tränar i idrottssalen, och sen tar de en runda på skolgården och får en gåkompis. De går till Hålsingehöjden som är närmaste park. Efter ett tag går de till Vasaparken. När de kommer fram till

målet, går de gränserna, "med hela kroppen förflyttar vi oss runt dom tänkta gränserna. För det är ju inga staket som gäller när man går i parker, det är andra riktmärken man får ha."

En heldag med Citybanan

Den 5 april var det Temadag Citybanan på Gustav Vasa skola. Då fanns experter av olika slag på plats. Barnen fick mäta buller och grundvattennivåer, besöka Citybanans info-buss och diskutera gamla bilder med etnologer och rita en ögonblicksbild från idag som lämnades till Stads-museets arkiv. Detta är "vår tids barnarbete", och barnen deltar företagsamt i dokumentationen.

Piamaria Hallberg är antikvarie vid Stockholms stads-museum, piamaria.hallberg@stockholm.se

Poolen för Hemliv och fritid

Lokala initiativ bevarar fritids- och kulturarvsmiljöer

Regnet omväxlande öste ner och duggade lätt när Poolen för Hemliv och Fritid besökta norra Bohuslän i början av juni. Temat för fältseminariet var 2000-talets exploateringar i äldre kulturarvsmiljöer, med intensiva diskussioner och möten med personer som är engagerade i frågorna.

Det första besöket gällde *Norra Magasinet i Havstensund*. Byggnaden ligger i södra hamnen i Havstensund, som är ett av de aktiva fiskesamhällena i Bohuslän. Två trålare hör hemma här och även några mindre fiskebåtar som framför allt fångar kräfter med bur. Här hotas kulturmiljön genom planer på rivning av det äldre, tidstypiska magasinet för att möjliggöra nybyggnation av påkostade andelslägenheter. Tre representanter för Havstensunds Samhällsförening visade oss runt i magasinet och berättade om engagemanget på orten. Våren 2009 offentliggjorde kommunen planerna på att upprätta ny detaljplan som skulle möjliggöra bostäder i hamnområdet. Samhällsföreningen engagerade sig i frågan och en intensiv debatt startades via Facebook. Vilket ingrepp skulle detta vara i Havstensund som är klassat som ett riksintresse, var en av farhågorna från Samhällsföreningen. Vem skulle ha råd att köpa dessa exklusiva andelslägenheter och skulle det enbart bli sommarboende där? Och, framför allt, hur skulle fiskenäringen i Havstensund kunna utvecklas om hamnområdet omvandlas till ett bostadsområde? Fisket behöver bryggor och bodar och lokaler för förädling och förvaring av fångsterna; var skulle dessa kunna finnas? Flera intressenter som vill bedriva verksamheter i magasinet hörde av sig till kommunen. Ett exempel är ett fiskeföretag som vill utveckla en försöksverksamhet om levandeförvaring av havskräftor i samarbete med en forskningsstation. Större magasin är också en synnerligen hotad kategori av äldre bebyggelse i Bohuslän och därför är det angeläget att magasinet kan bevaras.

I Havstensund fortsatte vår dokumentation och diskussionerna med personer och näringsutövare från orten. Att följa och dokumentera processen kring ett lokalt engagemang känns som en angelägen uppgift när man studerar 2000-talets exploateringar. Att ta del av olika intressenters ställningstagande och de initiativ som tas av ortsbor ger intressanta och

Diskussioner kring insatserna för ett bevarande av Norra Magasinet i Havstensund. Lena Palmqvist, Nordiska museet, Kjell Andersson, Tom Corneliusson och Karl-Axel Wikström från Samhällsföreningen i Havstensund. Foto Asta Burvall Skellefteå museum.

dokumentära perspektiv på samhällsaktuella frågor. Vi fick samtidigt ett tydligt exempel på hur ett äldre kulturhistoriskt material kan vara till stöd i ett bevarandearbete genom de fina ritningar från 1929 som Havstensunds Samhällsförening tagit fram. Ritningarna visar Norra Magasinet byggt på stenstolpar vid kajen och med ett ismagasin vid fasaden i norr. De äldre ritningarna finns på Stadsmuseet i Göteborg och var en av de inventeringar som genomfördes i Bohuslän efter Göteborgsutställningen 1923. Redan då hade byggnaden ett kulturhistoriskt värde!

Turismen har fått ökad betydelse som näring i fritidslandskapen. Flera planeringsunderlag har tagits fram de senaste decennierna där man studerar hur investeringar i turismen kan göras och hur näringen kan utvecklas. En sådan satsning är *Tanumstrand*. Detta är en större havsnära anläggning med kombinerat hotell, stugor och badfaciliteter. Tanumstrand byggdes 1987 av Tanums kommun efter den kustplanering som gjordes på 1980-talet av Bohusläns kustkommuner. Kustplaneringen hade som syfte att visa var semesteranläggningar lämpligen skulle byggas, hur natur- och kulturvärden kunde tas tillvara och hur kommunala intressen skulle samordnas. På platsen för Tanumstrand fanns tidigare ingen annan bebyggelse och anläggningen var redan från början tänkt att användas på helårsbasis. Idag räknar man tre olika kategorier av gäster: familjer med barn på sommaren, weekendgrupper och konferenshotell resten av året. Tanumstrand har många aktiviteter för att locka barnfamiljer och vuxna, bl.a. har poolen och äventyrsbadet varit populärt sedan starten. Många av gästerna idag är från Norge och där är Tanumstrand ett etablerat varumärke. Man har också hyfsade priser för boendet. Nu byggs Tanumstrand ut för att möta den ökade efterfrågan. Tanumstrand är ett

exempel på hur turistnäringen kan utvecklas, där inte äldre kulturarvsmiljöer hotas och där verksamheten kan bli en näring för mer än juli och augusti månad.

Grebbestad Fjorden är en annan typ av turistanläggning där man också försöker förlänga säsongen. Detta är en av de större campingplatserna i Tanums kommun och troligen också en av de äldsta. Campingen har varit i samma familjs ägo sedan 1962, men startades redan ett par decennier tidigare. Här finns plats för ca 470 campingvagnar, många med mer stationär uppställning. Ruth och Sigmund som vi träffade har bott på Grebbestad Fjorden i 40 år. Det har även deras grannar, så det sociala i campinglivet är viktigt – att träffas och umgås varje sommar. Vi blev inbjudna att se deras campingvagn med ”förstuga” och alla bekvämligheter. Toalett och dusch var gemensam för området. Att resa 3–4 timmar från hemmet i Norge och hit var perfekt, menade Rut och Sigmund, bättre sommarställe kan man inte ha.

Dessa två anläggningar, Tanumstrand och Grebbestad Fjorden med olika inriktning på gäst kategorier och aktiviteter, gav oss i poolen en fördjupad insikt om det stora investeringsintresse och efterfrågan på sommarboende som finns i Bohuslän. Här liksom i andra fritidslandskap finns idag ett stort intresse för komplexa byggprojekt med stora investeringar. Särskilt lockande är andelslägenheter med attraktiva lägen och allra helst med havsutsikt.

Sista dagen ägnades åt *Stora Hotellet i Fjällbacka*, ett annat exempel på investeringsplaner som hotar en äldre kulturhistorisk miljö och en anrik verksamhet. Stora Hotellet var till salu för ca ett år sedan och skulle köpas av ett byggföretag i syfte att omvandla det till andelslägenheter. Det exklusiva läget mitt i Fjällbacka betydde att kostnaden för ombyggnaden skulle bli hög och likaså inköpspriset för lägenheterna. Stora Hotellet har av tradition varit den lokal som Fjällbackabor använt för bröllop, släktsammankomster, föreningsmöten eller helt enkelt för att ses i restaurangen eller baren en kväll – Fjällbackas nav för det sociala livet! Dessutom betydde hotellet ett flertal jobb inom turist- och servicebranschen och sommarjobb för ungdomar. När nyheten om nedläggning av hotellverksamheten kom ut började flera Fjällbackabor och delårsboende diskutera möjligheterna att rädda hotellet. I oktober 2010 hade man fått ihop den stora köpesumman. Ett 60-tal delägare driver nu hotellet, som öppnade i april efter renovering och återställande av fasaden till den äldre färgsättningen. Nu planerar man framåt för att utveckla restaurangen och konferensverksamheten. Man har också tillsatt en trendgrupp – det är en ungdoms-

Stora Hotellet i Fjällbacka var på väg att säljas 2010 för att byggas om till dyra andelslägenheter för sommarboende. Istället kom nya ägare in som satsar på bevarande av hotelltraditionerna i Fjällbacka. Foto Christine Fredriksen, Bohusläns museum.

grupp som ska ha åsikter om nya verksamheter. Man tänker sig att t.ex. inrätta en ostronbar i källaren – med färska ostron direkt från ostronbankar utanför Fjällbacka!

Grebbestad folkhögskola blev sedan platsen (där vi också bodde bekvämt) för våra gemensamma diskussioner i poolen om metoder och tematiseringar inom detta projekt. Från Anders Gustavsson, Institutt for Kulturstudier vid Oslo universitet, Lisa Jonsson från Innovatum Science Center i Trollhättan och Eva Pettersson, kulturchef i Tanums kommun, fick vi också inspirerande och tankvärd information om kulturturistiska projekt och kommunal planering inom kultursektorn. Kajsa Landström, studerande vid Institutionen för kulturarvsstudier, Göteborgs universitet, berättade om sin studie av en pågående exploatering av Kungsviken på Orust och de boendes reaktioner. Nu återstår att skriva ett program för dokumentationsprojektet *2000-talets exploatering av äldre fritids- och kulturarvsmiljöer* utifrån alla de exempel som vi har fått i Bohuslän och i de andra fritidslandskapen som vi besökt, och där vi fått få ta del av nya perspektiv och samtidshistoriskt material.

Christine Fredriksen, Bohusläns museum

Klotter. Foto Hans Wångberg, Huddinge Hembygdsförening. Bilden finns på Kulturarvsportalen inom projektet Digitalt födda bilder.

Poolen för Lokala och regionala rum

Hembygd + Samdok = sant

I poolen för Lokala och regionala rum finns numera två hembygdsförbund med som medlemmar, Skånes hembygdsförbund och Stockholms läns hembygdsförbund. Varför är då just dessa förbund med? Beror det på att vi (Ann och Maria) båda har ett förflutet inom Samdok genom våra tidigare arbeten, alltså innan vi införlivades i hembygdskonsulenternas exklusiva skara? Det är naturligtvis en del av förklaringen. I Skånes fall handlar det också om en viljeyttring från styrelsen, som menar att det är dags att på allvar arbeta med 1900-talets historia och samtiden. Våra båda förbund är idag medvetna om att hembygdsrörelsen har mycket att lära av de samlade erfarenheterna inom Samdok, och förhoppningsvis också en del att tillföra. Det är märkligt att rörelsen inte involverats i Samdoks arbete tidigare. Ännu märkligare är att inte så många hembygdsföreningar alls arbetar med samtidsdokumentation än så länge. Vi hoppas att vårt medlemskap i Samdok ska hjälpa oss att förändra detta!

Men ska verkligen hembygdsföreningar syssla med samtidsdokumentation? Ska de inte koncentrera sig på hur det var i det något odefinierbara förr? Vårda den gamla hembygdsgården, fixa midsommarfirande och ha söndagsöppet med hembakade kakor till nästan ingen kostnad alls? Visst ska de föreningar

som vill fortsätta med den typen av aktiviteter få göra det, och det finns inte heller någon direkt motsättning i detta. Det handlar om att lägga till perspektiv, inte nödvändigtvis ersätta. Hembygdsföreningarnas medlemmar kan vara traditionsbärare, historieförmedlare och aktiva skapare av kulturarvet. Många föreningar försöker hitta vägar till förnyelse och i det menar vi att samtidsdokumentationen kan spela en roll. Ett ofta luftat problem och orosmoln är svårigheten att få yngre generationer att intressera sig för hembygdsfrågor, man är rädd för att ingen ska ta över och föra vidare det arbete man lagt ner sin själ i. Vi tror att många kanske inte närmar sig hembygdsrörelsen för att man förknippar den med något som man själv inte känner sig helt bekväm eller hemma med. Men hembygdsrörelsen kan breddas, den tål det. Den blir det vi gör den till. Att börja arbeta med samtidsdokumentation är ett sätt att komma ifrån ett statiskt hembygdsbegrepp och en möjlighet att få nya medlemmar att känna sig delaktiga.

Samtidigt kan vi inte bara uppmana våra föreningar att börja samtidsdokumentera, de behöver vägledning och stöttning. Vi ska inte heller undanhålla att det finns svårigheter med att fältarbete, förståelsen för att det kan kräva en hel del arbete är viktig att förmedla. Naturligtvis kan inte de ideellt arbetande hembygdsdokumenterarna ersätta museernas etnologer men kanske kan de komplettera dessas arbete. Ingen känner bättre det lokala rummet än engagerade inom hembygdsrörelsen. Om det dessutom är möjligt att få museernas personal som har erfarenhet

Årstabron. Foto Hans Wängberg, Huddinge Hembygdsgenings. Bilden är beskuren. Finns på Kulturarsportalen inom projektet Digitalt födda bilder.

från samtidsdokumentation att dela med sig av sin kunskap då kan det nog bli riktigt bra.

Inom Skånes hembygdsgenings har arbetet med att skapa intresse för samtidsdokumentation startat i och med en första temadag hösten 2010. Charlotte Hagström, Institutionen för kulturvetenskaper i Lund, bjöds in för att tala om intervjuer, men temadagen syftade främst till att ge samtidsintresserade argument till varför man ska dokumentera samtiden. Ett nätverk av föreningar har nu skapats som kommer att träffas ett par gånger om året för att diskutera, prova på olika metoder och hämta inspiration från andra undersökningar och forskare.

I Stockholms läns hembygdsgenings har fokus legat på fotografisk samtidsdokumentation och tillsammans med fotograferna Elisabeth Boogh och Mattias Ek från Stockholms läns museum har det hållits en kurs för hembygdsgeningsfotografer. Funderingar på hur det arbetet ska kunna utvecklas genom bland annat projektet Digitalt födda fotografier* och den

gemensamma sidan Kulturars Stockholm (www.kulturarsstockholm.se) pågår som bäst.

Ann Pettersson, Stockholms läns hembygdsgenings & Maria Casagrande, Skånes hembygdsgenings

*Insamlingen av digitalt födda fotografier på Kulturarsportalen är ett pilotprojekt som drivs av Stockholms läns museum. Pilotprojektet är en del av en större studie som handlar om hur museer, arkiv och bibliotek ska kunna samla på dagens digitala fotografier. Studien görs i samarbete med Malmö Museer och är delvis finansierad av Statens Kulturråd.

Kulturmötesgruppen

Nya tag

Kulturmötesgruppen har en längre tid fört en tynande tillvaro men börjar nu formera sig mot nya djärva mål. Som en del av nystarten kommer vi att skicka ut en förfrågan om vilka medlemmar som önskar kvarstå och vara aktiva i Kulturmötesgruppen.

Vid ett möte på Etnografiska museet den 15 april diskuterades bland annat Samdoks nya strategi. Vi beslutade att förlägga nästa möte till Arbetets museum i anslutning till konferensen "Det globaliserade arbetslivet" i november.

Elin Eriksson från Eskilstuna museum berättade om utställningen "Du gamla, du fria?" och vilka reaktioner den har väckt bland publik och medier. Utställningen behandlade frågor om kultur, identitet och svenskhet. En lokal SD-politiker uttryckte sig i sin blogg negativt om utställningen utan att ha sett den. "Du gamla, du fria?" fick mycket uppmärksamhet och mycket positiv respons inte minst från skolorna.

Som avslutning såg vi utställningen "Vodou" som varmt rekommenderas till alla som är intresserade av kulturmöten, religion, historia och populärkultur.

Karin Wästfelt, Etnografiska museet

"Kirunabornas vardagsrum", stadshushallen i Kiruna stadshus vid ett strejkmöte arrangerat av Gruvtolvan. Det byggnadsminnesförklarade stadshuset är också en av de byggnader som har fått Kasper Salin-priset. Kiruna kommun och LKAB har ansökt om hävning av byggnadsminnesskyddet, i syfte att riva byggnaden. Foto © Jennie Sjöholm.

Poolen för Naturbruk

Gruvnäringen brukar och förbrukar

Världsmarknadspriset på malm har stigit kraftigt under 2000-talet, som en följd av den starka tillväxten i framför allt Kina. Detta får följeffekter inte minst i Norrbotten, som är starkt präglad av basindustri kopplad till gruvnäringen.

Allt sedan 1600-talet har investeringar och bosättningsmönster i Norrbotten präglats av möjligheten att exploatera olika malmfyndigheter. Först under slutet av 1800-talet blev gruvnäringen lönsam, när storskalig järnmalmsbrytning kom igång i Malmfälten. Det som krävdes var teknikutveckling för att förädla järnmalmen, byggandet av Malmbanan för att transportera den tunga lasten till utskeppningshamnarna samt anläggandet av samhällen som Malmberget och Kiruna för att hålla industrin med arbetskraft.

Idag sker en omfattande prospekteringsverksamhet runt om i Norrbotten. Befintliga gruvor expanderar, brytning återupptas i tidigare nedlagda gruvor och nya gruvor planeras. Där konsekvenserna – hitills – märks tydligast är i Malmberget och i Kiruna. Det statligt ägda gruvbolaget LKAB, med järnmalms-

gruvor på bägge orterna, expanderar i snabb takt. Brytningstakten ökar och nya huvudnivåer i underjordsgruvorna byggs ut. Malmbrytningen orsakar sättningar och deformationer i marken, vilket i sin tur leder till att stora delar av bebyggelsen successivt kommer att hamna inom rasriskområden.

Invånarna gynnas genom de arbetstillfällen som skapas, även om en allt mer mekaniserad gruvdrift minskar behovet av arbetskraft. Naturligtvis kommer de boende också att påverkas av omstruktureringarna som väntar för de bägge orterna. Enligt prognosen kommer i princip hela Malmberget att utplånas, sånär som på några bostadsområden. Också stora delar av dagens Kiruna, inklusive centrum, kommer att försvinna i takt med att markdeformationerna breder ut sig.

Malmberget och Kiruna är sedan länge erkända och väletablerade som kulturmiljöer. Bägge samhällena utgör kulturmiljöer av riksintresse. Gälligare respektive Kiruna kommun har upprättat ambitiösa bevarandeplaner som omfattar en stor del av den bebyggelse som nu kommer att påverkas, i Kiruna skyddas den även i detaljplaner. I Kiruna finns också flera byggnadsminnen.

Frågan är vilken tyngd dessa erkännanden kommer att få i den fortsatta samhällsutvecklingen. I Malm-

Tuoddarvillan, en av flera byggnader bakom stängslet på Bolagsområdet i Malmberget. Byggnaden hör till en av dem som kan komma att flyttas.
Foto Daryoush Tahmasebi © Norrbottens museum.

berget har stora delar av Bolagsområdet evakuerats och stängslets in. Bakom stängslet finns en stor del av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen, med byggnader som även hör till dem som malmbergarna uppskattar mest. En utvidgning av Kaptensgropen sker också successivt, en grop som delat Malmberget sedan 1970-talet. I Kiruna byggs just nu en ny järnväg eftersom den befintliga inte kan vara i drift längre än till 2012. Inom några år kommer markdeformationerna att nå bostadsbebyggelsen, och kommunen planerar för att etablera ett parkområde som buffert mellan staden och det blivande industriområdet.

Kanske kommer Malmberget, och så småningom Kiruna, i framtiden endast att leva kvar som minnen och genom dokumentationer. Ett fåtal byggnader kan komma att flyttas från Malmberget till Gällivare. Beslut om vilka det skulle kunna vara, eller var de skulle kunna placeras, saknas. Enligt fördjupad riksintressebeskrivning och miljökonsekvensbeskrivningar som gjorts i Kiruna bör en stor del av den befintliga bebyggelsen flyttas, för att på så sätt bibehålla stora delar av de kulturvärden som finns. Detta till trots har kommunen och LKAB nyligen enats om ett avtal som innebär att det endast är som mest 21 byggnader som kommer att flyttas, totalt sett, under hela Kirunas omvandlingsprocess. Frågan är vad som på sikt kommer att hända med Kiruna, som för några år sedan enligt tidningsrubrikerna var staden som skulle flyttas.

Jennie Sjöholm, Norrbottens museum

Poolen för Samhälle och politik

Ett ovanligt innehållsrikt hembud med många berättelser

Det är många som hör av sig till oss på Sörmlands museum och erbjuder föremål, bilder och arkivmaterial. Vanligt är att de hör av sig i samband med att någon anhörig avlidit och de håller på att städa bostaden. Men den samling som vi nu kallar "Kabi-Fermenta" är också ett så kallat hembud, men som sådant med ett ovanligt innehåll och ovanligt innehållsrikt.

Museets föremålsansvariga fick ett mail: "Hej! Jag arbetar på DSM Anti-Infectives Sweden AB som ligger i Strängnäs. Våra ägare (holländska ägare) har beslutat att anläggningen här i Strängnäs ska läggas ned den 31 dec i år och då går ett företag med rötter från början av 1950-talet ur tiden."

Så inleder Kristina Dahlgren, Managing Director för verksamheten i Strängnäs, sitt mail till Sörmlands museum i februari 2009. Hon fortsätter: "Vi är ett läkemedelsbolag som härstammar från början av 50-talet då det statliga läkemedelsbolaget Kabi etablerade en fermentationsanläggning för penicillin i Strängnäs. Under åren som gått har vi haft olika ägare bl.a. Astra, Fermenta, Gist-brocades och DSM. Här finns mycket sparat som haft betydelse för företaget – foton, utrustning, skriftlig dokumentation, konst, ritningar och en massa andra saker. Vi har också kontakt med f.d. anställda som fortfarande har god koll på dessa saker och som dessutom har en massa roliga och spännande händelser i minnet."

Museets Gudrun Anselm och Agneta Högländer, ansvariga för föremål respektive arkiv, åkte till Strängnäs för att med egna ögon se vad det handlade

Bertil Larsson som arbetat hela sitt yrkesverksamma liv i företaget hjälper till att sortera fotografier tillsammans med arkivarie Agneta Högländer och Eva Thunér-Ohlsson (t.v.). Foto Anki Lütz, Sörmlands museum.

om. De träffade Kristina Dahln och Bertil Larsson. Bertil, som nu är pensionär, började på företaget som 16-åring och arbetade sedan hela sitt yrkesliv i företaget. Bertil visade sig vara samlaren som ställt in alla föremål från labb, produktion och kontor tillsammans med mängder av fotografier från både arbete och fritidsaktiviteter i flera källarförråd. Ett exempel är den "sista askkoppen" som Bertil tog hand om, plastade in och skrev datum på.

Gudrun och Agneta fick veta att Strängnäs-företaget hade sina rötter i Stockholms bryggeri där man i slutet av 1940-talet hade börjat arbeta med framställning av antibiotika. Vid den här tiden, kalla kriget, tyckte myndigheterna inte att en sådan viktig produktion skulle ligga mitt i Stockholm utan den skulle placeras på ett säkrare ställe. Valet föll på Strängnäs eftersom där redan fanns några industrier med produktion inom det medicinska området.

När museets handläggare besökte anläggningen höll några ur personalen på att skriva en bok om företagets historia tillsammans med pensionerade kollegor. Boken skulle all personal få på den sista arbetsdagen som en minnesgåva och den är nu till god hjälp för oss i arbetet med uppordnande och registrering av samlingen.

När sedan museets insamlingsgrupp träffades diskuterade vi vilka berättelser materialet innehöll och här är några av de tankar som kom upp: kalla kriget med placeringen i Strängnäs, TBC då man tillverkade streptomycin på licens, antibiotika – från penicillin till medel mot resistenta bakterier, processindustri, internationella koncerner, företagsledning med hjälp av en av chefernas arkiv, personalaktiviteter och fester, utbildning för medarbetare inom företaget, fackförening och medbestämmandelagen, industribyggnader med ett rikt ritningsmaterial och fotografier, labb och forskning, miljöbrott med utsläpp i Mälaren, folkaktien och "doktorshatt" under Fermentatiden med Refaat El-Sayed, nedläggning och naturligtvis kontakter mellan företaget, Strängnäs kommun och myndigheter. Bertil Larsson hade också ett antal inspelade intervjuer med personal, av mycket god kvalitet, då han på fritiden jobbat med lokalradion i Strängnäs.

Museet beslutade att ta in materialet i samlingarna. Bertil har nu hjälpt oss att gå igenom alla fotografier, som består av både amatörbilder från arbetsplatsen och personalfester men även bilder tagna av kända fotografer för publicering. De är grovsorterade efter aktivitet. Här finns fortfarande mycket arbete kvar att göra!

Föremålen är nu katalogiserade och det första som ska göras med materialet är ett "titta in" på museets

Företagets vaktmästare sitter i kuren vid entrégrunden och sköter växeln. 1950-tal. Ur samlingen som överlämnats till Sörmlands museum.

hemsida med bilder, text och förhoppningsvis någon av Bertils inspelningar att lyssna på. Här gäller det att presentera materialet på ett sådant sätt att vi får in berättelser kring användandet av företagets produkter. Vad har tillgången till antibiotika betytt för enskilda individer och deras familjer?

Men museet har också sedan tidigare kontakt med sjukvårdsutbildningen i Eskilstuna där vi kan nå de professionella och be om deras berättelser. Även samhället har på olika sätt påverkats av tillverkningen av antibiotika. Ett konkret exempel är de restprodukter och utsläpp som kom från tillverkningen. Bland museets seniorbloggare (se www.sormlands-museum.se) finns en tidigare handläggare på Länsstyrelsens miljöenhet. Han har lovat att skriva sin berättelse, som myndighetsutövare, om de miljöproblem som företaget orsakade.

Nu ser jag fram emot att tillsammans med Bertil gå igenom bildmaterialet där vi måste göra ett urval och skriva texter. Han ska också hjälpa mig faktagranska min katalogisering då många av föremålen är nya för mig.

Eva Thunér-Ohlsson, Sörmlands museum

Poolen för Samiskt liv

En samisk trumma på Europaturné

Inför utställningen "Den skapande människan" köpte Etnografiska museet 1999 en nygjord trumma av den samiske slöjdaren Helge Sunna. Inköpet var inte helt okontroversiellt, bl. a. ville inte museets vänförening bidra med medel till inköpet eftersom "trumman inte såg gammal ut".

Skåltrumman av björkvril och renskinn har genom åren blivit ett av museets viktigaste och intressantaste föremål, inte minst i undervisningssammanhang. Otaliga är de gånger då jag inför skolklasser och andra grupper berättat om hur bilderna på trumskinet symboliserar samernas värld. På Helge Sunnas trumma ser vi inte bara de traditionella symbolerna för naturens krafter, t.ex. vindguden och eldgudinnan. Centralt placerade är den samiska flaggan och en raket från Esrange-basen. Man ser också höghus, bilar och en helikopter.

Helge Sunnas trumma. Foto Tony Sandin, Etnografiska museet.

Tiotusentals skolelever och andra besökare har sedan 1999 tagit del av Helge Sunnas fina berättelse om hur han ser på tradition och hantverk och hur det manifesterat sig i det utställda föremålet. Nu är trumman ute på Europaturné inom ramen för det europeiska museinätverket RIME:s utställning "Fetish Modernity", en utställning som visas bl. a. i Bryssel, Madrid och Berlin. I oktober 2013 kommer utställningen till Etnografiska museet i Stockholm.

"Fetish Modernity" är en del av ett större projekt, "Ethnography Museums and World Culture" där tio europeiska etnografiska museer reflekterar och samtalat om etnografiska museers roll i samtiden. Flera av de deltagande museerna skapades i en kolonial kontext och i en serie av forskningsseminarier och workshops diskuteras hur de etnografiska museerna ska förhålla sig i den postkoloniala globaliserade världen.

Karin Wästfelt, Etnografiska museet

Poolen för Tillverkning och tjänster

Idrottsdokumentation i Norrköping

Norrköpings stadsmuseum har sedan 1990-talet ett regionalt uppdrag, kopplat till en idrottshistorisk samling. För att komplettera föremålssamlingen, som till största delen består av föremål med anknytning till idrottande före år 2000, vill vi försöka spegla dagens idrottsliv i form av en mer samtidsinriktad insamling med betoning på människors berättelser.

Hösten 2010 genomförde Norrköpings stadsmuseum därför tillsammans med avdelningen för etnologi vid Stockholms universitet en fältdokumentation med idrottstema för studenter.

Studenterna besökte Norrköping under tre dagar och genomförde då intervjuer och deltagande observation. Första dagen fick gruppen en introduktion till idrottslivet i Norrköping av kommunens handläggare vid Kultur- och fritidskontoret. Under introduktionen talade man bland annat om resursfördelningen mellan olika idrotter när det gäller flickor och pojkar. Övrig tid ägnades åt intervjuer och observationer. Efter intervjuerna har studenterna skrivit ut sitt material och i rapportform redovisat sina iakttagelser.

Begrepp som genomsyrar dokumentationerna är genus, idealitet och mångfald. Exempel på ämnen som tas upp är tränarrollen, gränsen mellan lek och allvar och idrott utan gränser.

De tre fältrapporter som hittills är klara har tittat på fotboll och ridsport. En studie behandlar tränarrollen: "Förhandlingar kring tränarrollen inom ungdomsfotbollen i IFK Norrköping", en handlar om om rollerna i ett pojkfotbollslag: "Att spela roll i fotboll – en studie av roller i ett pojkfotbollslag".

När det gäller ridsport valde en student att studera genuskillnader i "Att mötas i hästen – en studie av genuskillnader inom ridsporten och speciellt i Norrköpings fältrittklubb." Intressant att se är att ett område där en tydlig genuskillnad syns är omvårdnad av hästar. Medan tjejer tillbringar mycket tid i stallet även när de inte rider och sköter om hästarna, så förefaller killarna enbart komma till stallet för att rida.

Projektet kommer att utvärderas i slutet av året, då hela rapportmaterialet förväntas ligga klart. Förhoppningsvis kommer vi sedan kunna fortsätta på den inslagna vägen med mer samtidsinriktad idrottsdokumentation.

Anne Wastesson Jonsson, Norrköpings stadsmuseum

Norsam

Final för Bröd i Norden

Av Eva Fägerborg

"Giv en bid af dit brød og smag på andres. Besøg Brødbanken broedbanken.natmus.dk". Foto Lykke Pedersen, nationalmuseet, København. Finns även som vykort.

Sedan våren 2010 har Norsam – nätverket för samtidsdokumentation och forskning vid museer i Norden – arbetat med projektet *Bröd i Norden*. Projektet har stöttats ekonomiskt av Kulturkontakt Nord och deltagarna har kommit från museer i Danmark, Estland, Finland, Island, Norge och Sverige. Det avslutande seminariet hölls på Nordiska museet den 14–15 april i år, men brödprojektet lever vidare vid flera av de deltagande museerna. Det lever också vidare på Norsams webbplats där projektet presenteras och där deltagarnas digitala berättelser är samlade.

Syftet med *Bröd i Norden* har varit flerfaldigt: att utforska bröd som en del av den nordiska samtidskulturen och att utveckla museernas arbete med digitala medier i insamling och förmedling – eller snarare kommunikation, eftersom vi strävar efter interaktivitet och brukarinflytande. Med temat och

arbetsformerna ville vi också väcka engagemang och ge museianställda i Norden ett gemensamt lyft. Den inledande workshopen i april 2010, med Malmö Museer som värdinstitution, var inriktad på att lära sig producera digitala berättelser, under vägledning av kursledare från den norska byrån Jazzmontør. I slutet av september stod Nationalmuseet i Köpenhamn som värd för nästa workshop, med särskild inriktning på relationen mellan brödets sinnesdimensioner och det digitala.

I brödprojektet har museerna genomfört egna delprojekt, med inriktning och innehåll de själva valt. Gemensamt för alla är att de dokumenterat, samlat material och producerat digitala berättelser på temat bröd. Spännvidden är stor – från lokalt till globalt, från tradition till innovation, från produktion till konsumtion. Metodiska experiment har varit ett viktigt inslag för flera deltagare.

Vid det avslutande seminariet nu i april var det så dags att presentera och diskutera en del av resultaten, deltagarnas digitala berättelser. Som expertkommentator medverkade Kristoffer Pahle från Jazzmontør, och därigenom blev det en direkt återkoppling till den första workshopen. Varje presentatör visade sin digitala berättelse och delade med sig av de erfarenheter som gjorts, och fick feedback från Kristoffer och från de övriga deltagarna.

Redan nu kan vi konstatera att *Bröd i Norden* fått spin-off-effekter. Arbetet med digitala medier har inspirerat flera till metodiskt nytänkande som kan användas i andra sammanhang. Några exempel är Brödbanken (Nordiska museet, Sverige), med en internetplattform för insamling och kommunikation som sedan vidareutvecklats i Brödbanken (Nationalmuseet, Danmark) och Brauðbrunnur (gemensam för fem isländska museer). Flera deltagare har rapporterat om medias intresse för projektet och från Ungern har en museikollega hört av sig med tankar om att starta ett motsvarande projekt.

Förutom att producera digitala berättelser har deltagarna haft i uppgift att skriva varsin reflekterande text. Alla har ombetts att särskilt ta upp sitt delprojekts samtidsrelevans, arbetsprocessen, metodiska, teoretiska och museologiska frågor samt tankar om digitala berättelser som verktyg. Dessa texter ska nu redigeras ihop till en gemensam publikation som även den kommer att finnas tillgänglig på Norsams webbplats. För Norsams koordineringsgrupp är siktet härafter inställt på nya projekt! Vi har redan fått några förslag på teman och diskussion om nästa projekt blir huvudpunkten på gruppens möte till hösten.

Bröd i Norden presenteras på <http://www.maihaugen.no/no/Samtidsdokumentasjon/Norden-Norsam/>. Här finns bland annat länkar till museernas digitala berättelser. Rapporter från brödprojektets tidigare workshops finns i *Samdok-forum* nr 1/2010 och 2/2011. Se även notiser i *Samtid & museer* nr 1/2009 och 2/2009.

* * *

Eva Fägerborg
Samdoksekretariatet
Ordförande för Norsam 2011

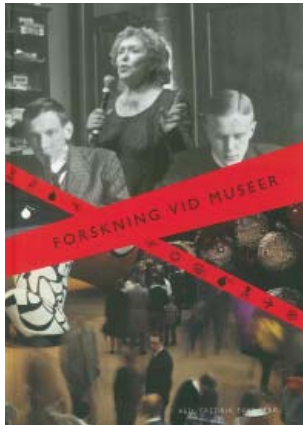

Seminariet i april 2011. Vid datorn sitter Kristoffer Pahle och bakom honom diskuterar några seminariedeltagare under en kafferast. Foto Eva Fägerborg, Nordiska museet.

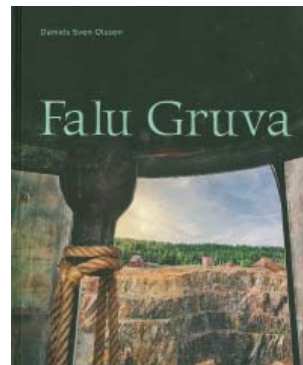

Bröd till lunch på Nordiska museet. Foto Lykke Pedersen, Nationalmuseet, Köpenhamn.

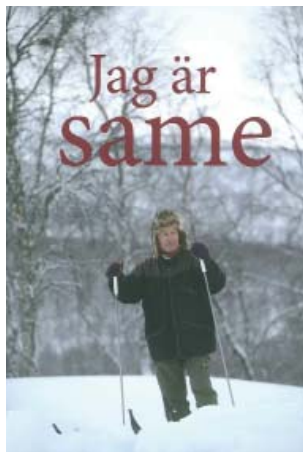
Nya publikationer

Svanberg, Fredrik (red.)
2011.
Forskning vid museer.
Stockholm: Historiska
museet. /The Museum
of National Antiquities,
Stockholm, Studies 19/.
216 s.

Olsson, Daniels Sven
(text) & Ekman, Sebastian
(foto) 2010.
Falu gruva. Falun:
Stiftelsen Stora Koppar-
berget. 139 s.

Jag är same. 2011.
(Redaktion: Lingren
Hyvönen, Britta,
Christian Richette &
Ingrid Sjökvist). Umeå:
Västerbottens läns hem-
bygdsförbund. /Acta
Bothniensia
Occidentalis 31/. 128 s.

Blackbook Västmanland. *Bilden av graffiti.* 2011.
(Barenthin Lindblad, Tobias & Malcolm Jacobson text;
Gagge, Carl-Magnus & Ann Österberg red.). Västerås:
Västmanlands läns museum. /Västmanlands läns museum,
Västmanlands hembygdsförbund årsbok 2010/. 164 s.
(Bilden visar ett uppslag ur boken.)

Kaijser, Lars & Magnus
Öhlander (red.) 2011.
Etnologiskt fältarbete.
Lund: Studentlitteratur.
2. uppl. 296 s.

Vem är vem i Samdok

Samdoksekretariatet

Samdoksekretariatet, Nordiska museet,
vx 08-519 546 00, samdok@nordiskamuseet.se
Eva Fägerborg, 08-519 547 09
eva.fagerborg@nordiskamuseet.se

Poolernas ordförande

HEMLIV OCH FRITID
Christine Fredriksen, Bohusläns museum,
0522-65 65 00, christine.fredriksen@vgregion.se

KULTURMÖTESGRUPPEN
Charlotte Hyltén-Cavallius, Mångkulturellt Centrum,
08-531 777 28,
lotta.hylten-cavallius@mkc.botkyrka.se

LOKALA OCH REGIONALA RUM
Anna Ulfstrand, Stockholms stadsmuseum,
08-508 315 55, anna.ulfstrand@stockholm.se

NATURBRUK
Ann-Katrin Wahss, Västergötlands museum,
0511-260 14/16, ankie.wahss@vgregion.se

SAMHÄLLE OCH POLITIK
Eva Thunér-Ohlsson, Sörmlands museum,
0155-24 57 00, eva.thuner.ohlsson@dll.se

SAMISKT LIV
Anna Westman Kuhmunen, Åjtte, 0971-170 12,
anna.westman@ajtte.com

TILLVERKNING OCH TJÄNSTER
Charlotte Åkerman, Kulturen, 046-35 04 16,
charlotte.akerman@kulturen.com

Samdokrådet

REPR FÖR NORDISKA MUSEET
Christina Mattsson, *ordförande*, 08-519 546 20,
christina.mattsson@nordiskamuseet.se
Lena Palmqvist, 08-519 546 50,
lena.palmqvist@nordiskamuseet.se

REPR FÖR LÄNSMUSEERNA
Håkan Liby, *vice ordförande*, Upplandsmuseet,
018-16 91 00, hakan.liby@upplandsmuseet.se
Mikael Eivergård, Örebro läns museum,
019-602 87 01, mikael.eivergard@olm.se

REPR FÖR CENTRALMUSEERNA
Magnus Hagberg, Livrustkammaren och Skoklosters
slott med Stiftelsen Hallwylska museet,
08-402 30 30, magnus.hagberg@lsh.se
Lotten Gustafsson Reinius, Etnografiska museet,
08-519 550 29, lotten.gustafsson@etnografiska.se

REPR FÖR KOMMUNALA MUSEERNA
Anna Ulfstrand, Stockholms stadsmuseum,
08-508 315 55, anna.ulfstrand@stockholm.se
Inger Pedersen, Malmö museer, 040-34 44 00,
inger.pedersen@malmo.se

ADJUNGERAD
Birgitta Svensson, Nordiska museet, 08-519 547 13,
birgitta.svensson@nordiskamuseet.se

Forskningsrådet

Samdoks forskningsråd är tills vidare integrerat i
Nordiska museets forskningsråd. Ledamöterna är:
Birgitta Svensson (ordf), Sigrid Eklund, Christina
Mattsson, Klas Nyberg, Lena Palmqvist (sekr), Roger
Qvarsell, Maria Sjöberg och Else-Marie Strese.